

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Mytické motivy v prózách Juraje Červenáka

Bakalářská práce

2021

Nikola Hypšmanová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Nikola Hypšmanová**
Osobní číslo: **H18192**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historicko-literární studia**
Téma práce: **Mytické motivy v prózách Juraje Červenáka**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Zásady pro vypracování

Slovenský spisovatel Juraj Červenák, autor disponující značnou oblibou v českém prostředí, se ve svých dílech velmi často nechává inspirovat středo- a východoevropskými historickými reáliemi období od raného středověku až po raný novověk i mytologií obyvatel tohoto teritoria. Bakalářská práce se zaměří na naratologickou analýzu mytických motivů ve vybraných Červenákových prózách, konkrétně románových trilogiích Černokněžník (*Vládce ulků, Radhostův meč, Krvavý oheň*) a Bohatýr (*Ocelové žezlo, Dračí carevna, Bílá věž*).

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: **elektronická**

Seznam doporučené literatury:

CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha : Portál, 2000.

DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*. Brno : FF MU, 2015.

FERKO, Miloš. *Dejiny slovenskej literárnej fantastiky*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2007.

KUDLÁČ, Antonín K. K. *Barvy černobílého světa*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2017.

MALÍČKOVÁ, Michaela a kol. *Obrazy hrdinu v kulturní paměti*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2017

PROFANTOVÁ, Nada, PROFANT, Martin. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Praha : Libri, 2007.

TÉRA, Michal. *Perun bůh hromovládce*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2017.

VÁŇA, Zdeněk. *Soět slovanských bohů a démonů*. Praha : Panorama, 1990.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Antonín Kudláč, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2020**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2021**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury na konci bakalářské práce.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 14. 6. 2021

Nikola Hypšmanová

PODĚKOVÁNÍ

Tímto děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Antonínu Kudláčovi, Ph.D. za ochotu zodpovídat mé dotazy a za jeho cenné rady a připomínky, které mi byly při psaní práce velmi nápomocné. Dále děkuji Marky Nohelové za to, že byla od střední po vysokou školu mou věrnou spolusedící a nenahraditelnou kamarádkou. Hlavně jsem jí ale vděčná za to, že ve mně probudila lásku ke knihám a čtení, která mě přivedla až ke studiu literatury na Univerzitě Pardubice. Také musím poděkovat své sestře Denče, která poslouchala všechny moje nápady a vždycky se mi snažila co nejlépe poradit, i když studuje něco jiného. Děkuji jí mimo jiné i za to, že je společně se mnou především rváčem, a ne vítězem.

ANOTACE

Slovenský spisovatel Juraj Červenák, autor disponující značnou oblibou v českém prostředí, se ve svých dílech velmi často nechává inspirovat středoevropskými a východoevropskými historickými reáliemi období od raného středověku až po raný novověk, dále i mytologií obyvatel tohoto teritoria. Bakalářská práce se zaměří na rozbor mytických motivů ve vybraných Červenákových prózách – konkrétně v sérii *Černokněžník* (*Vládce vlků*, *Radhostův meč*, *Krvavý oheň*, *Válka s běsy*) a *Bohatýr* (*Ocelové žezlo*, *Dračí carevna*, *Bílá věž*). První část práce představí teoretický výklad o fantasy literatuře a slovanské mytologii. Druhá část se soustředí na vlastní naratologickou analýzu jednotlivých beletristických děl. Závěr shrne všechny důležité body práce a výsledky zkoumání.

KLÍČOVÁ SLOVA

Juraj Červenák, slovanská mytologie, fantasy, hrdina, naratologický rozbor

TITTLE

Mythical motifs in the prosaic works of Juraj Červenák

ABSTRAC

Works of the Slovak writer Juraj Červenák are very often inspired by the Central and Eastern European historical facts of the period from the early Middle Ages to the early modern period and the mythology of the inhabitants of this territory. The bachelor work focuses on the narratological analysis of the mythical motifs in Červenák's book series *Černokněžník* (*Vládce vlků*, *Radhostův meč*, *Krvavý oheň*, *Válka s běsy*) and *Bohatýr* (*Ocelové žezlo*, *Dračí carevna*, *Bílá věž*). The first part defines the genre of fantasy literature and characterizes Slavic mythology. The second one shows our own narratological analysis of the mythical motifs in the works of Juraj Červenák. The end of the bachelor work summaries all the important points and results of our research.

KEYWORDS

Juraj Červenák, slavic mythology, fantasy, hero, narratological analysis

Obsah

Úvod.....	1
1. Juraj Červenák: tvorba a inspirace	3
2. Fantastika, fantasy a její subžánry – hrdinská a historická fantasy	5
2.1 Hrdinská fantasy	8
2.1.1 Jedna z tváří hrdiny: Černý Rogan jako archetyp hrdiny.....	10
2.2 Historická fantasy	12
3. Slovanská mytologie: obecná charakteristika, Dumézilova trojfunkční struktura a slovanské pantheony	14
3.1 Prastaré náboženství slovanského národa.....	14
3.1.1 Některé poznatky srovnávací mytologie.....	17
3.2 (Vše)slovanský pantheon.....	19
3.2.1 Svarog	19
3.2.2 Svarožic.....	20
3.2.3 Perun	20
3.2.4 Veles	20
3.3 Vladimírův pantheon	21
4. Slovanská mytologie ve vybraných prózách Juraje Červenáka	23
4.1 Červenákův pantheon v sérii <i>Černokněžník</i>	23
4.1.1 Pasivní božstva.....	23
4.1.2 Aktivní božstva	28
4.1.2.1 Černaboh a Belboh jako dvě strany téže mince (?).....	28
4.1.2.2 Bůh podsvětí Veles a zobrazení Návi	32
4.1.2.3 Bůh je žena: Chors jako feministická bohyně.....	33
4.1.2.4 Bohyně smrti Morena	35
4.2 Červenákův pantheon v sérii <i>Bohatýr</i>	37
5. Bohatýři dávných časů: ruské byliny jako zdroj inspirace.....	42
5.1 Jegor Svjatogor	45
5.2 Volch Vseslajevič	47
5.3 Mikula Seljanovič.....	48
5.4 Ilja Muromec	49
6. Postavy z pohádek: Baba Jaga a Kostěj Nesmrtelný v sérii <i>Bohatýr</i>	54
6.1 Baba Jaga.....	54
6.2 Kostěj Nesmrtelný	58
Závěr.....	61

Summary	65
Bibliografie.....	67

Úvod

Bakalářská práce se bude zabývat užitím slovanské mytologie, slovanského folklóru, ruských bylin a pohádek ve fantasy sérii *Černokněžník* (*Vládce vlků*, 2003; *Radhostův meč*, 2004; *Krvavý oheň*, 2005) včetně navazující knihy povídek *Válka s běsy* (2006) a v sérii *Bohatýr* (*Ocelové žezlo*, 2007; *Dračí carevna*, 2007; *Bílá věž*, 2008) od slovenského autora fantasy a historických detektivek Juraje Červenáka.

První část práce se bude nést v teoretickém duchu. Po krátkém představení autora se zaměříme nejprve na fantastickou (respektive fantasy literaturu) obecně. K popsání tohoto žánru a naznačení problematiky, která se s ním pojí, využijeme hlavně knihu Terezy Dědinové *Po divné krajině: charakteristika a vnitřní členění fantastické literatury*, ve které autorka zmiňuje hned několik možných chápání fantastické literatury spolu s názory různých badatelů (Brian Attebery, Farah Medlesohnová, Diana Waggonerová a další) na fantastiku. Z obecného přejdeme ke konkrétnějšímu, a to k žánrovým variantám fantasy, jako jsou hrdinská a historická fantasy. Tyto subžánry budeme charakterizovat, jelikož Červenákovy série pod ně spadají. K této snaze nám bude nápomocný Antonín K. K. Kudláč se svou publikací *Barvy černobílého světa: studie o vybraných žánrech současné české populární literatury*, na jejíž stránkách se Kudláč mimo jiné v rámci zmíněných subžánrů zabývá právě i Jurajem Červenákem, jehož tvorbu zařazuje do kontextu (české) fantasy literatury. V rámci hrdinské fantasy se také lehce dotkneme pojmu *monomýtus*, se kterým čtenáře ve své publikaci *Tisíc tváří hrdiny* seznámil Joseph Campbell. My se onen *monomýtus* pokusíme uplatnit i na Černého Rogana – hlavní postavu série *Černokněžník*.

Tím výkladem o fantasy ukončíme a přesuneme se k tématu slovanské mytologie, věnujeme jí celou třetí kapitolu. Popíšeme v ní to, proč se o slovanském pohanství ví tak málo, jakou problematiku představovala christianizace pro náboženství starých Slovanů, potažmo pro badatele snažící se jím zabývat. A samozřejmě představíme postavy bohů a některé folklórní bytosti, které se vyskytují i v Červenákových dílech. Vycházet zde budeme převážně ze *Světa slovanských bohů a démonu* od Zdeňka Váni, *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů* od Nadi a Martina Profantových a také z detailně zpracované publikace *Perun – bůh hromovládce: sonda do slovanského archaického náboženství* z pera Michala Téry.

Touto kapitolou ukončíme teoretický výklad, kterým čtenáře připravíme na druhou část práce. Ta se pokusí na základě vlastní interpretace Červenákových děl a jejich naratologického rozboru ukázat, jakým způsobem v beletrii Juraj Červenák přetváří slovanskou mytologii,

folklór, ruské byliny a pohádky a jak je do příběhů komponuje. Stejně tak chceme na následujících stránkách přijít na to, nakolik se Červenák drží faktů a nakolik se nechá slovanským pohanstvím, folklórem, ruskými bylinami a pohádkami volně inspirovat. Tato snaha bude ostatně představovat cíl bakalářské práce.

1. Juraj Červenák: tvorba a inspirace

Slovenský spisovatel Juraj Červenák (*1974) je ve slovenském, českém i polském prostředí znám jako autor historických fantasy románů (inspirovaných slovanskou mytologií) a historických detektivek (odehrávajících se v 16. a 17. století). Kromě své spisovatelské dráhy publikuje články a filmové recenze v magazínech *Pevnost*, *Filmag* a *Fantázia*. Červenák je autorem velmi plodným. Jeho píle a spisovatelská zručnost zapříčinily, že se stal prvním spisovatelem slovenské fantastiky, kterého psaní živí¹.

Jeho autorská činnost začala v roce 1993 (pod pseudonymem Thorleif Larssen), kdy spatřila světlo světa jeho kniha *Olgerd ze Scallbornu: Meč z Thormarenu*. Později (pod dalším pseudonymem George Callahan) vydává díla inspirovaná postavou barbara Conana: *Conan a stíny Hyrthu* (1994), *Conan nelítostný* (2000) a *Conan a svatyně démonů* (2002).

Postavu Conana, hrdiny a válečníka, původně vytvořil americký spisovatel Robert E. Howard (1906–1936). Jeho osud rozvíjel ve velkém množství povídek a příběhů. O tom, že se barbar Conan stal ikonickou postavou na poli světové i české fantasy literatury, nese svědčí jen velký čtenářský zájem, ale i počet textů od nejrůznějších autorů, kteří postavu Conana převzali a pokračovali v líčení jeho cesty. Antonín K. K. Kudláč v publikaci *Barvy černobílého světa* poznamenává, že příběhy s postavou barbara Conana „v devadesátých letech odstartovaly spisovatelskou dráhu některých domácích prozaiků (Leonard Medek, Jaroslav Mostecký, Vlado Ríša, Juraj Červenák ad.) a položily základy české ‚hrdinské fantasy‘ coby specifické žánrové varianty“².

Conan (a jistě nejen on) přispěl ke vzniku Červenákova vlastního hrdiny – Černého Rogana – který se v trilogii *Černokněžník* (*Vládce vlků*, 2003; *Radhostův meč*, 2004; *Krvavý oheň*, 2005), navazující povídkové knize *Válka s běsy* (2006) a cyklu *Černý Rogan* (*Zlato Arkony: Kniha první*, 2012; *Zlato Arkony: Kniha druhá*, 2013; *Přízraky na Děvíně*, 2016) pohybuje na území středoevropských Slovanů na přelomu 8. a 9. století. Na území, které je v moci prastarých slovanských bohů a démonů a které potřebuje silného hrdinu, jenž se nadpřirozeným bytostem nebude bát čelit.

¹ FERKO, Miloš. *Dejiny slovenskej literárnej fantastiky*. Bratislava, 2010, s. 98. ISBN 978-80-89222-33-9.

² KUDLÁČ, Antonín K. K. *Barvy černobílého světa: studie o vybraných žánrech současné české populární literatury*. Pardubice, 2017, s. 53–54. ISBN 978-80-7560-105-6.

Podobně svět bohů a běsů dávných Slovanů zachycují tři knihy ze série *Bohatýr* (*Ocelové žezlo*, 2007; *Dračí carevna*, 2007; *Bílá věž*, 2008). Děj se odehrává v oblasti Kyjevské Rusi v 10. století. Zde dochází ke střetu mnoha kultur a jejich náboženského vyznání (slovanské pohanství, křesťanství, islám, židovská víra, ...). Nadpřirozená a mytologická stránka se tady, na rozdíl od série *Černokněžník*, kde má zcela dominantní roli, pere s historicko-dobrodružnými událostmi, které mají navrch. O snaze vystavět historicky uvěřitelné kulisy pro rozvoj příběhu svědčí i autorovy dodatky na konci knih, které čtenáře zpravují o skutečných dobových osobách, územních názvech, pojmech apod. I přes důraz kladený na co možná největší (v rámci fantasy možnou) historickou přesnost, není v knihách nouze o čaroděje, nadpřirozené předměty, běsy a epické bitvy, ve kterých krev teče proudem a uťaté hlavy nepřátel se kutálí do všech světových stran.

Slovanskou magii využívá Juraj Červenák i v duologii *Bivoj* (*Bivoj běsobjice* a *Bivoj válečník*, obojí vydané v roce 2008), která je *retellingem* (originálním převyprávěním) *Starých pověstí českých*.

2. Fantastika, fantasy a její subžánry – hrdinská a historická fantasy

Na úplný úvod této kapitoly je třeba připomenout, že *fantastika (fantastická literatura)* a *fantasy* není jedno a to samé. Fantastiku, alespoň v českém prostředí, můžeme stejně jako Tereza Dědinová popsat jako pojem, pod který lze řadit *science-fiction, horror a fantasy*³. Fantasy je tedy podkategorií fantastické literatury.

Žánr fantasy sám o sobě vzniká až ve 20. století (jde tak o poměrně mladý žánr). Jako naprosto (proto)typické dílo tohoto žánru lze uvést Tolkienova *Hobita a Pána prstenů* nebo například *Letopisy Narnie* od C.S. Lewise⁴. Fantasy se od té doby vyvíjí.

Fantasy literatura analogicky ke science-fiction literatuře nabízí dělení na *hard* a *soft fantasy*. Ve fikčních světech hard fantasy (například již zmiňovaný J. R. R. Tolkien nebo Juraj Červenák) je magie a nadpřirozeno chápáno jako naprosto běžná součást světa, jak vysvětluje pojem hard fantasy i *Encyklopedia of Fantasy*⁵.

Postavy ve světech HF (hard fantasy) v magii věří nebo začnou věřit (pokud jsou z našeho „reálného“ světa a do světa „magického“ se teprve dostávají – *Letopisy Narnie*), vědí, že nadpřirozeno tvoří a ovládá fikční svět a mohou se s ním tedy ve svých životech kdykoli setkat. V takových příbězích narazíme na typické nadpřirozené bytosti spojené s fantasy (elfové, trpaslíci, draci, čarodějové atd.) a často se nevyhneme ani zuřivé bitvě (nebo jiné závažné skutečnosti), která má změnit (nebo podstatně ovlivnit) běh dosavadních událostí ve fikčním světě.

HF odpovídají dvě z kategorií, které Farah Medlesohnová představuje v monografii *Rhetorics of Fantasy* a se kterými české čtenáře seznamuje Tereza Dědinová v knize *Po divné krajině*.

První kategorií je *Fantasy s motivem portálu/úkolu (Portal-Quest Fantasy)*: hrdina musí splnit quest (úkol), za jehož splnění je odměněn. Často je na hrdinovi, aby zachránil svět nebo přispěl k jeho výrazné změně. Druhou kategorií je *vnořená Fantasy (Immersive Fantasy)*, v jejímž

³ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině: charakteristika a vnitřní členění fantastické literatury*. Brno, 2015, s. 16. ISBN 978-80-210-7871-0.

⁴ Tamtéž, s. 86.

⁵ Hard fantasy [online]. In CLUTE, John a GRANT, John (eds.). *The Encyklopedia of Fantasy*, 1997 [cit. 2020-11-26]. Dostupné z: http://sf-encyclopedia.uk/fe.php?nm=history_in_fantasy.

světě je fantastično naprosto běžnou každodenní skutečností a žádný obyvatel fikčního světa se nad existencí nadpřirozena nepozastavuje⁶.

Hard fantasy zpravidla konstruuje vlastní imaginární fikční svět na základě reálných zkušeností k aktuálnímu světu⁷. Míra mimetického se může v jednotlivých případech lišit, avšak pravidlem bývá inspirace historickým světem (na rozdíl od science-fiction, které se odehrává v budoucnosti). HF vévodí silný hrdina, který má smysl pro povinnost a pro čest. Často bývají takové postavy schematické a v různých variacích se opakují, jak už bylo naznačeno výše připodobněním Rogana k barbarovi Conanovi a jak bude ještě ukázáno v následující podkapitole věnované hrdinské fantasy.

Soft fantasy není termín nijak zaběhlý. Mlčí o něm *Encyklopedia of Fantasy*, autoři a prakticky i internet. Pokusíme se proto o jakousi vlastní definici.

Jako soft fantasy vnímáme ty příběhy, jež se odehrávají převážně v aktuálním světě a ve kterých se více nebo méně projevuje fantastický prvek. Jako fantastický prvek je přitom třeba chápat „*záměrnou odlišnost od konsenzuální reality [...]; fyzickou nemožnost v případě postav a objektů, zásadní změnu v případě přírodních zákonů a pravidel fikčního světa [...]*“⁸. Hrdina soft fantasy se doposud s nadpřirozenem nemusel nikdy setkat. Postupně se s ním teprve seznamuje, nutně se po něm však nechce, aby ho pochopil nebo se s jeho existencí smířil. Hrdina v soft fantasy většinou také musí splnit nějaký, zpravidla jednodušší, quest (běžně nejde o záchranu celého fikčního světa jako v případě HF). Po jeho splnění se však hrdina mnohdy vrací ke svému obyčejnému životu (tzn. k životu, ve kterém nadpřirozeno nehraje roli) a setkání s nadpřirozenem se pro něj stává skutečností, která se už nemusí vícekrát opakovat.

Co se fungování magie týče, ve světech soft fantasy se magie nemusí řídit pevně danými pravidly a její projevy mohou být poměrně náhodné. To je jeden z podstatných rozdílů mezi soft a hard fantasy, u té se totiž předpokládá propracovaný magický systém, jež pravidla a řád dodržuje a je základem onoho světa.

Pod soft fantasy můžeme zařadit zbývající dvě kategorie Farah Medlesohnové: *narušující Fantasy (Intrusion Fantasy)*, ve které „*vpád fantastického (nezřídka reprezentovaného netvorem objevujícím se uprostřed přirozeného světa) podryvá jistotu a předvídatelnost světa a vyžaduje prozkoumání a vysvětlení. Pozice hrdiny a čtenáře je obdobná – od původního*

⁶ DĚDINOVÁ, Tereza, cit. dílo, s. 102–103.

⁷ Tak je tomu ale u všech fantastických fikčních světů, jak poznamenává Tereza Dědinová v již citovaném díle na straně 207.

⁸ DĚDINOVÁ, Tereza, cit. dílo, s. 59.

*překvapení se zvolna propracovávají k porozumění*⁹. Poslední (čtvrtá) kategorie je *prahová Fantasy (Liminal Fantasy)*, kde „základem je přirozený fikční svět, do kterého fantastično takřka proniká – práh mezi světy však nemusí být překročen, čtenář pouze cítí jeho přítomnost“¹⁰.

Jen z výše naznačeného může být jasné, jaké možnosti fantasy literatura nabízí. Přesto je stále fantasy i fantastika některými považovaná za triviální a za nehodnou pozornosti kritiků. Její odvrhování stranou do určité míry způsobuje, že se stává izolovanou od „vysoké literatury“ a čtenářů nefantastické literatury. Vzniká a rozšiřuje se tak běžně v úzké komunitě čtenářů (fandomech) a spisovatelů, kteří často do oněch fandumů patří.

Z čeho pramení neochota přiznat fantastice stejné postavení jako jiným druhům literatury, se pokouší vysvětlit hned několik literárních vědců (Swinfenová, Waggonerová, Le Guinová, Attebery). Tereza Dědinová v tomto ohledu zmiňuje např. Ann Swinfenovou, v jejíž knize s příhodným názvem *In Defence of Fantasy* vyjadřuje postoj kritiků k fantastice „[...] který naznačuje, že takzvaně ‚realistický‘ způsob psaní je poněkud hlubší, více morálně závazný, více provázaný se ‚skutečnými‘ lidskými starostmi, než režim psaní, který využívá úžasné [marvellous]“¹¹. Přitom jsme už uvedli, že každý fantastický příběh vychází z reality a do určité míry náš svět odráží, ale také naopak, že všechny příběhy (i ty nejvíc podobné realitě) jsou fikcí.

Diana Waggonerová zase tvrdí, že neschopnost pochopit fantastickou literaturu vychází z toho, že „někteří čtenáři nejsou schopni poskytnout víru fantazii (fantasy), a to buď proto, že je představa nadpřirozeného stvoření znechucuje, nebo proto, že si spojují fantazii s dětinskostí“¹². Spojení fantazie s dětinskostí je jistě pochopitelné. Spousta fantastických i fantasy příběhů vychází z pohádek nebo jsou v nich pohádkové rysy jasně patrné (např. viditelné rozdělení na dobro a zlo, boj s drakem apod.). Příkladem nám opět může být *Hobit* od Tolkiena. My si ale rozhodně nemyslíme, že by případné spojení s dětinskostí mělo být něco, co fantastické literatuře ubližuje nebo její kvalitu znehodnocuje.

Přes to všechno je fantastika založená na hře se čtenářem. Pokud se příjemce (čtenář) chce této hry zúčastnit, jediné, co je k tomu třeba, je přistoupit na pravidla fantastiky, kterými není nic

⁹ Tamtéž, s. 103.

¹⁰ Tamtéž, s. 103.

¹¹ Citováno dle překladu Terezy Dědinové in DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině: charakteristika a vnitřní členění fantastické literatury*. Brno, 2015, s. 60. ISBN 978-80-210-7871-0.

¹² Citováno dle překladu Terezy Dědinové in DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině: charakteristika a vnitřní členění fantastické literatury*. Brno, 2015, s. 62. ISBN 978-80-210-7871-0.

víc než *vira*. Dílo po čtenáři chce, aby na chvíli uvěřil, že to, co se ve fikčním světě děje, je možné. Otázkou ale zůstává, proč je pro tolik lidí těžké na takovou hru přistoupit, když v rámci postmoderní literatury, která hru se čtenářem vyloženě vyžaduje, takový problém, zdá se, nemají.

2.1 Hrdinská fantasy

Hrdinská fantasy (heroic fantasy) vychází z antických mýtů a středověké hrdinské epiky. Tedy ze žánrů, které oslavovaly hrdiny a jejich činy. Tento rys nalezneme i v hrdinské fantasy a stejně jako v mýtech a hrdinské epice, je i tady naprosto klíčová hlavní postava – výrazný a morálně silný hrdina, který se řídí svým vlastním kodexem a ctí ho. I toto tradiční schéma příběhů možná přispělo k tomu, že hrdinská fantasy patří mezi čtenáři k velmi oblíbenému a mezi autory k hojně produkovanému druhu fantasy, jak tvrdí i Antonín K. K. Kudláč¹³.

Pro hrdinskou fantasy (nazývanou též „epickou“ či „vysokou“) je kromě heroické hlavní postavy typický i velký rozsah příběhů (často několikasvazkové série, *sequely* či *prequely*) a imaginární fikční svět, který se co nejvíce vzdaluje naší realitě¹⁴, tedy hard fantasy (viz výše).

V hrdinské fantasy hrdina-válečník, jakým je i Černý Rogan, velmi často putuje krajinou, aniž by to plánoval, bývá zatažen do problému nadpřirozeného rázu (nestvůra či záhada), který připravuje o život nevinné lidi; nebo se hrdina stává svědkem páchaného bezpráví vůči obyčejným smrtelníkům (obyvatelé vesnice jsou například utlačováni někým mocnějším – čarodějem – a žijí ve strachu z něj). Ačkoliv nic z toho, co se kolem něj děje, není jeho věc a jeho osobně se to nijak netýká, kvůli svému charakteru se rozhodne zasáhnout a pomoci (jeho přesvědčení by mu nedovolilo jinak). V očích lidí se stává hrdinou, i když on sám by se za něj nepovažoval. Pomoc takových hrdinů však nebývá vždy nezištná – i hrdina musí z něčeho žít. *Zaklínač* Andrzeje Sapkowského, ukázkový představitel hrdinské fantasy, se lovením příšer a odstraňováním zlých čarodějů živí.

Putování těchto udatných reků se nevyhne principu sériovosti – „*hrdinova dobrodružství tvoří řetězec epizod, v nichž se mění prostředí (kulisy), nikoli však ústřední postava a narativní schéma příběhů*“¹⁵. To dává podnět k tomu, že se v některých případech kompozice knihy stává epizodickou nebo povídkovou (*Válka s běsy* od Červenáka, *Poslední přání* a *Meč osudu* od

¹³ KUDLÁČ, Antonín K. K., cit. dílo, s. 58.

¹⁴ PRINGLE, David a PRATCHETT, Terry. *Fantasy: encyklopedie fantastických světů* [online]. Praha, 2003, s. 35 [cit. 2021-04-26]. ISBN 80-00-01126-3. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:8d4cb2c0-cc1d-11e5-aabf-005056825209>.

¹⁵ KUDLÁČ, Antonín K. K., cit. dílo, s. 53–54.

Sapkowského). Jednotlivé povídky či epizody mají cyklický charakter, který se podobá detektivnímu žánru. Hrdina je postaven před nadpřirozený problém (zločin), který se zdá zpočátku neřešitelný nebo jeho původ nejasný. Je třeba přijít problému na kloub a najít viníka (pachatele). Díky získaným informacím a vlastnímu pátrání je „padouch“ odhalen a dopaden. Ukazuje se, že výskyt nadpřirozena často způsobil člověk (vyvolání/stvoření/vypuštění příšery, bytosti atd.). Hrdina je posléze odměněn (finanční odměna, projev úcty, zkušenosti, ...) a pokračuje ve své cestě. Příkladem nám může být povídka *Nad temným hrobem zelený očí svit* z knihy *Válka s běsy*.

Černý Rogan se svým věrným společníkem, podsvětním vlkem Goryvladem, při své cestě zastaví u vody. Tam narazí na strážce pramene, nevrlého hrbáče Třebora, se kterým se Rogan dá do řeči. V tom přijíždí družina jezdců v čele se synem velehradského knížete – Bogunem. Od nich se Rogan dozvídá o třech osobách, které nedaleko odsud zničehonic zmizely. Jako první se ztratila Bogunova sestra Mladka, Bogun se ji i ostatní zmizelé se svou družinou snaží nalézt. Rogan se rozhodne do situace vložit a společně s družinou a strážcem pramene putují k mohylovému poli, kde ke zmizením došlo. Díky Roganově moci, zkušenostem a pomoci svého společníka vlka se podaří nalézt těla pohřešovaných, ale až na Mladku, která se následně putujícím zjeví jako bludička. Rogan ihned pomocí kouzla ochrání členy družiny před zpěvem bludičky, který by je jinak zlákal, nakonec i zabil. Černokněžník vysvětluje, že „*bludičky jsou duše žen a dětí, které zemřely násilnou smrtí a jejichž těla vrahové ukryli na neznámých místech. Jsou pak navěky připoutány ke svým hrobům a po nocích bloudí temnotou, aby k sobě světlem a zpěvem lákaly náhodné oběti. Jejich utrpení skončí až tehdy, když najdou člověka, který je za jejich smrt odpovědný*“¹⁶. V tomto momentě už Rogan, díky získaným informacím, své prozíravosti a moci tuší, kdo za její smrt může. Jeho podezření potvrdí fakt, že kouzlo neochrání Třebora, který se omámeně k bludičce potácí. Třebor se v krátké rozpravě s bludičkou k činu přiznává – líčí, jak ji spatřil u pramene, jak byla krásná a jak ji v záchvatu touhy zabil. Třebor svého činu hluboce lituje. Rogan neudělá nic pro to, aby ho zachránil. Chápe totiž, že se Třebor ke skupině přidal z důvodu, aby vlastní smrtí vykoupil svůj čin a zlomil Mladčino prokletí. Bludička sevře Třebora v posledním obětí, jejich příběhy se tím uzavírají a Rogan putuje dál.

Podobný průběh mají i další Roganova setkání s nadpřirozenem – pramen živé vody, který oživuje mrtvé, Polednice, kterou někdo osvobodil a která teď zabíjí nevinné. Příklady zde uvedené jsou také obsaženy ve *Válce s běsy*, v níž se Rogan už stal pánem Krvavého ohně

¹⁶ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Válka s běsy*. Praha, 2006, s. 120. ISBN 80-86939-18-9.

a vládcem Kančí hory (nejvýznamnější obětiště Černaboha, který je Roganovým prapředkem), což byl v původní trilogii (*Černokněžník*) jeho hlavní quest. V této doplňkové povídkové knize, vystupuje Rogan jako ochránce lidí, čemuž role dědice Černabohovy moci přísluší. Přesto Rogan záměrně nadpřirozeno nevyhledává. Zdá se tedy, že tato setkání mají zdánlivě formu postranního úkolu (*sidequestu*), který hrdinu „zdržuje“ od hlavního cíle cesty. Přitom ale (alespoň v tomhle případě) jsou vlastně úkolem hlavním.

Hrdinská fantasy se ale nemusí nutně zaměřovat na jednoho hrdinu. Může jít i o skupinu hrdinů, kteří sdílí stejné hodnoty a vnitřní soudržnost. Pro nás je tato skutečnost důležitá hlavně proto, že Červenákova série *Bohatýr* představuje kolektivní hrdinství v podobě družiny staroruských bohatýrů jako jeden z hlavních motivů (vrátíme se k tomu ještě v páté kapitole, která bude bohatýrům věnována). Skupina bohatýrů je zde prezentována jako elitní družina kyjevského knížete Svjatoslava. V této skupině, jako v kterékoli jiné, je některým členům dáno více prostoru a jejich role je pro nás zásadnější. V případě *Bohatýra* jsou to Jegor Svjatogor, Mikula Seljanovič, Volch Vseslajevič a hlavně Ilja Muromec. Těmto hrdinům budeme také věnovat větší pozornost až na dalších stranách práce.

2.1.1 Jedna z tváří hrdiny: Černý Rogan jako archetyp hrdiny

Výše jsme převážně na základě vlastního pozorování naznačili některé opakující se motivy hrdinské fantasy. Pokud se ale bavíme o tomto typu subžánru, respektive o hrdinech obecně, nemůžeme nezmínit Josepha Campbella a jeho v tomto ohledu stěžejní dílo *Tisíc tváří hrdiny*. Campbell v průběhu celé knihy představuje určitý *monomýtus* – dějové schéma, které je společné naprosto drtivě většině hrdinských příběhů. My ho nyní ve zjednodušené formě popíšeme. Vzhledem k tomu, že monomýtus prostupuje celou Campbellovou publikací, budeme v tomto případě odkazovat na knihu jako celek.

Monomýtus rozděluje cestu hrdiny do tří hlavních úseků – odchod, iniciace a návrat. Tyto etapy mají ještě své jednotlivé fáze, kterými hrdina ve většině případů prochází (nemusí však nutně absolvovat všechny z nich).

Na začátku první etapy (ochod) je určité *status quo*, statický a neměnný svět, ve kterém hrdina žije. *Status quo* je narušeno voláním dobrodružství, na které je hrdina (i když třeba ze začátku neochotně) donucen odpovědět a vyslyšet ho. Díky tomu je zaveden do nadpřirozeného světa divů. V tomto momentu je mu udělen quest a nadpřirozená pomoc (např. v podobě společníka/společniců), která mu má v jeho plnění pomoci.

Fáze iniciace začíná cestou do neznáma, která je spojená se setkáním s mentorem a cestou zkoušek, jež zahrnuje úspěchy i neúspěchy a jež má hrdinu připravit na finální quest. Následně přichází bod zlomu, dno propasti, kde se hrdina ocitne v blízkosti smrti a kde se většinou vyřeší i hrdinův vnitřní boj, bez čehož by jeho další cesta nebyla možná. Za překonání bodu zlomu (i sebe samého) je odměněn. Může jít o materiální odměnu v podobě nějakého předmětu, který hrdina k pokračování své cesty potřeboval získat, ale často jde i o odměnu nehmotného charakteru v podobě vědomostí a zkušeností. Takový typ odměny může být mnohdy daleko cennější.

Ve fázi návratu, kdy se hrdina vrací do známého světa, u něj vlivem dosavadní cesty dochází k proměně, nyní je připraven splnit quest, pro který byl vyvolen – dojít k cíli své cesty. Předposledním úsekem hrdinovi cesty je poslední zkouška (ona očekávaná bitva), jež je třeba vybojovat a dojít tak k rozuzlení. Hrdina zde uplatňuje vše, co se za dobu své iniciace naučil a vítězstvím nastoluje nové *status quo*, dává světu nový řád.

Campbell sice v knize svůj monomýtus aplikuje hlavně na staré hrdinské mýty z nejrůznějších částí světa, lze ho ale spolehlivě nalézt i v současné populární kultuře a vyprávěních s ní spojenými. Červenákův Rogan v tomto ohledu nepředstavuje žádnou výjimku.

V Roganově dobrodružství můžeme v rámci celé série *Černokněžník* některé etapy hrdinovy cesty jasně vidět. Rogan se ze svého každodenního života, který naplňuje zabíjení avarských nájezdníků, dostává do podsvětní říše, kde je mu sdělena podstata jeho bytí – je pokračovatelem Černabohovy rodové linie, přísluší mu tedy Černabohova moc a povinnost bojovat s přísluhovači Belboha, kteří zlem ohrožují řád světa. Od Černaboha je mu přidělen quest (dobýt zpět Kančí horu) a nadpřirozená pomoc v podobě vůdce podsvětní smečky vlka Goryvlada, ale i schopností, které jsou vlivem návratu ze záhrobí v Roganovi probuzeny.

Rogan přijímá své poslání, vyslyší volání dobrodružství a vydává se na cestu plnou zkoušek (získání Radhostova meče), setkává se s mentorem (starý strážce Radhostova meče Dragomir) – přechází tak z fáze odchodu do fáze iniciace. Při svém putování ale částečně selže (i to je důležitý moment iniciační cesty) – je zajat svým protivníkem, služebníkem Belboha Svarunem, a připraven o meč i schopnosti – nachází se tak v bodu zlomu. Ze zajetí je pak svými společníky vysvobozen a dává se společně s nimi na útěk (dostává se do fáze návratu). V této chvíli už nezbyvá nic menšího, než se připravit na poslední bitvu a zužitkovat všechno poznání, ke kterému Rogan za celou dobu došel. Jen díky tomu, díky jeho proměně, která je završená porážkou svého bývalého vězňatele a znovuzískáním svých schopností, je schopen dobýt Kančí

horu, zničit všechny Belbohovy běsy a vytvořit tak nové *status quo*. Postavu Rogana tak můžeme chápat jako archetypálního hrdinu.

2.2 Historická fantasy

Už jsme řekli, že fantasy i fantastická díla jsou inspirovaná reálným světem a že fantasy literatura si pro svá dějiště nejčastěji bere inspiraci z historie, ať už z historických událostí, reálií nebo příběhů (mýty, pověsti, legendy, ...), které v historii vznikly. Přičemž historické období, ze kterého vybírá, má obrovské rozpětí.

U historické fantasy podle *Encyklopedia of Fantasy* rozlišujeme 4 kategorie, do kterých lze roli historie ve fantasy rozdělit:

1. Historický kontext díla je reálný stejně jako zobrazované události.
2. Historie je pojímána formou „co by kdyby“. Vývoj reálné historické události je změněn.
3. Díla na základě inspirace skutečnou historií vytváří svou vlastní historii v rámci vymyšleného světa. *Encyklopedia of Fantasy* jako příklad uvádí dílo J. R. R. Tolkiena. Stejně názorně může ale sloužit i série *Píseň ledu a ohně* od George R. R. Martina.
4. Historické skutečnosti a reálie jsou poměrně svobodně transformovány a podřizovány účelu nového fikčního světa a jeho událostem, který není zcela imaginární. Jde o nejběžnější způsob zobrazení historie ve fantasy¹⁷.

V historické fantasy se setkáváme s tím, že dějinné události jsou silně ovlivňovány magií či nadpřirozenem. Tím se tvorba pseudohistorického fikčního světa liší od historických románů. Historická fantasy nám takto v podstatě ukazuje jiný úhel pohledu na dějiny a snaží se nám osvětlit „jak to bylo ve skutečnosti“. Veronica Schanoes by řekla, že nám historická fantasy představuje jakousi „tajnou historii“ (*secret history*).

V příbězích historické fantasy se můžeme setkat s reálnými historickými osobnostmi. Jejich role v příbězích však většinou nebývá stěžejní. Takové postavy vedle sebe mají zpravidla jinou (zcela nebo zčásti) fiktivní osobu, která pomocí kouzel nebo jiných nadpřirozených prostředků ovlivňuje běh událostí a tvoří onu „tajnou historii“.

V trilogii *Bohatýr kyjevský kníže Svjatoslav* (cca 942–972), skutečná historická postava, tak jako v reálné historii dobývá bulharské území a Chazarskou říši. K jeho mnoha vítězstvím mu pomáhají bohatýři, z nichž jsou někteří vybaveni nadpřirozenými silami (čaroděj Volch

¹⁷ History in Fantasy [online]. In CLUTE, John a GRANT, John (ed.). *The Encyklopedia of Fantasy*, 1997 [cit. 2020-11-26]. Dostupné z: http://sf-encyclopedia.uk/fe.php?nm=history_in_fantasy.

Vseslajevič, Ilja Muromec), kteří výrazně k Svjatoslavovým vítězstvím přispívají, ačkoliv jde o fiktivní postavy z ruských bylin a pohádek.

V první kapitole jsme zmiňovali, že Juraj Červenák v *Bohatýrovi* dává historickému pozadí daleko větší prostor. Historické události už nepoužívá jen jako kulisy (jako tomu bylo z větší části u série *Černokněžník*), ale aktivně je zapojuje do děje svých románů. Přesto jsou vybrané události podřizovány celkovému účinku epického vyprávění a volně do něj zapojovány. Trilogie *Bohatýr* tak odpovídá čtvrté kategorii z výše představených možností užití historie ve fantasy podle *Encyklopedia of Fantasy*, což tvrdí i Antonín K. K. Kudláč v již zmiňovaném díle¹⁸.

Co se týče *Černokněžníka*, dovoluujeme si být (na rozdíl od Kudláče, který sérii řadí na hranici třetí a čtvrté kategorie) striktnější a stejně jako *Bohatýra* tuto sérii zařadit spíše jen do čtvrté kategorie.

Svět zachycený v Roganově trilogii je „reálný“ nebo alespoň explicitně z našeho světa vychází. Do tohoto prostředí je velmi výrazně zasazena mytologická složka, která zdejší svět ovlivňuje. Role nadpřirozeného a mytologického je během Roganova putování tak silná, že by za normálních okolností stačila pro vybudování vlastního fikčního světa, který by fungoval podle svých pravidel (s pochopitelnou inspirací reálným světem a jeho historií, jak třetí kategorie předpokládá). Vzhledem k tomu, že se však Červenák rozhodl pro slovanskou mytologii, byl nucen příběh zasadit do našeho „skutečného“ historického světa (oblast Čech, Moravy a Slovenska v 8. a 9. století) a hrát podle historických pravidel tehdejšího světa (avarští nájezdníci ohrožující slovanské obyvatelstvo, kníže Neklan, Lucká válka apod.). Z těchto důvodů proto řadíme *Černokněžníka* ke čtvrté kategorii, ačkoli jeho zařazení ke kategorii třetí rozumíme a ani ho výslovně nevyvracíme.

¹⁸ KUDLÁČ, Antonín K. K., cit. dílo, s. 65.

3. Slovanská mytologie: obecná charakteristika, Dumézilova trojfunkční struktura a slovanské pantheony

„Starí bohové nezemřeli, ale propadli se do pekel a stali se z nich d'áblové.“¹⁹

Slovanská mytologie je přes neustálou snahu vědců, kteří se jí zabývají, stále velmi záhadným polem. Široká veřejnost a její povědomí o dávném náboženství Slovanů se omezuje jen na pár jmen bohů a tradic, jejichž staroslovanský původ se pod křesťanským nátěrem mnohdy ztrácí.

Perun, nejvyšší bůh Slovanů, je v současnosti znám hlavně díky Karlu Havlíčkovi Borovskému, v jehož satirické básnické skladbě *Křest svatého Vladimíra* se postava boha hromovládce objevuje. Známa je snad ještě Morana, která reprezentuje smrt a jejíž figurína se na konci zimy ještě někde vynáší ze vsi. Tím ale znalost slovanského náboženství v podstatě končí.

K tomu, proč takové nevědomí převládá, se na dalších stránkách dostaneme. V této kapitole si ale nejprve osvětlíme základní informace, které bychom měli znát, pokud se chceme slovanskou mytologií zabývat, nastíníme také problematiku, jež studium slovanské mytologie představuje. Většinu z toho, co bude na následujících stránkách řečeno, budeme dále využívat k rozboru Červenákových děl.

3.1 Prastaré náboženství slovanského národa

Slované patří k velkému indoevropskému kmenu, který se ze Střední Asie postupně přesouval čím dál víc na západ do Evropy a následně se rozděloval na jednotlivé skupiny (např. Germáni, Kelti, Íránci). Slované jsou nejmladší seskupení z těchto národů a o jejich existenci můžeme průkazně mluvit až od 6. století našeho letopočtu²⁰. Společně s dalšími Indoevropany si i Slované s sebou přinesli určité náboženské představy v podobě polyteistického náboženství, které od svých věřících vyžaduje oběti, jež mají zprostředkovat spojení s bohy. Tyto náboženské tradice se za chvíli pokusíme shrnout. Než tak ale učiníme, považujeme za žádoucí pozastavit se nad samým pojmem *mytologie*, který jsme pro vírů starých Slovanů přiřčenili.

Zdeněk Váňa ve svém *Světě slovanských bohů a démonů* vysvětluje, že bychom termín *mytologie* užívat neměli, protože mytologie vyžaduje znalost činů a funkcí jednotlivých božstev, jejich vzájemné vztahy, případně výklad vzniku světa, o čemž bychom se dozvídali (často v rozsáhlé podobě) z mýtů (pro srovnání uveďme indickou *Mahábháratu*). Ve

¹⁹ LA VEY, Anton Szandor. *Satanská bible*. 4. vydání. Praha, 2018, s. 61. ISBN 978-80-206-1724-8.

²⁰ PROFANTOVÁ, Naďa, PROFANT, Martin. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. 2. vyd. Praha, 2004, s. 7. ISBN 80-7277-219-8.

slovanském prostředí se ale žádný podobný soubor mýtů nezachoval. Máme jen velmi neúplné informace o jednotlivých božstvech, o tom, jak si Slované představovali vznik světa nebo jaké rodové vazby mezi bohy byly, navíc i takové informace jsou často stále z velké části domněnkami, které by bylo možno v případě nálezů nových důkazů vyvrátit, což se ale nejeví jako moc pravděpodobné.

Náboženství jako označení pro to, v co Slované věřili, také podle Váni není zcela adekvátní. Náboženství sice není podmíněno existencí mytologie, tudíž by se zdálo, že je tento pojem vhodný; jeho rozsáhlá definice, pod kterou se vedle sebe staví jak naprosto primitivní přírodní představy, tak ta nejrozvinutější a nejrozšířenější náboženství (např. křesťanství a islám), však nutí od tohoto pojmenování ustoupit.

Autor knihy se spokojil až (s nijak nepřekvapujícím) termínem *pohanství*, ne však ve významu toho, co je ne-křesťanské, ale chápe ho jako pojmenování pro myšlení daného etnika v době předliterární²¹.

Tuto terminologickou poznámku zde uvádíme hlavně proto, abychom se i my přihlásili k termínu pohanství, a zároveň na tomto místě upozornili, že paradoxně k tomu, co zde nyní tvrdíme, jsme v textu užili (a nadále i budeme užívat) jak pojmenování mytologie, tak i náboženství.

Problematiku nedostatku informací jsme už naznačili. Teď bychom si mohli říci, co je toho příčinou. Asi nás nepřekvapí, že hlavním důvodem bylo křesťanství. Náboženství kříže od konce 8. a začátku 9. století počalo christianizovat slovanské národy a kvůli negativnímu postoji ke všemu, co neodpovídá biblickému učení, bylo slovanské pohanství téměř zničeno. Záměrně používáme slovo téměř, neboť přece jen existují dokonce i písemné prameny, které nám leccos o víře Slovanů dokládají.

Vzhledem k tomu, že Slované byli národ, který neznal písmo, nepochází prameny přímo od nich, ale od křesťanských učenců, a to v pokřesťanštěné podobě (tzv. *Interpretatio Christiana*)²². Jako příklad lze uvést Slovanskou kroniku (*Chronica Slavorum*) z 12. století, také známou podle jména svého autora – faráře Helmonda, který nás v ní zpravuje o pravých jménech některých slovanských bohů, jež byli uctíváni Polabskými Slovanými. Dalším

²¹ VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha, 1990, s. 25. ISBN 80-7038-187-6.

²² PROFANTOVÁ, Nad'a, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 12.

významným středověkým dokladem o slovanském pohanství je *Homiliář opatovický* (z přelomu 11. a 12. století) a staroruský hrdinský epos *Slovo o pluku Igorově* (z konce 12. století).

V christianizovaných pramenech se velmi často setkáváme s tím, že mnozí pohanští bohové byli transformováni do postav světců (bůh Veles → sv. Blažej), starozákonních proroků (Perun → prorok Eliáš) nebo byli degradováni na čorty, běsy a démony²³, jak měl naznačit už i úvodní citát, který otevíral tuto kapitolu. Účel byl jednoduchý – misionáři se tak snažili usnadnit přechod Slovanů na novou víru. Naopak si i Slované křesťanství *paganizovali* podle svých pohanských zvyklostí a často ho dost výrazně zkombinovali se svými náboženskými představami (hl. ve východní Evropě bychom onen fenomén dvojí víry mohli hledat).

Není snadné odkrýt křesťanský závoj ze starých textů, které se slovanskému pohanství věnují, a zbavit se fikce, kterou si spousta autorů dopomáhala, když původní informace chyběly. I v současnosti mnoho děl o slovanské mytologii vychází z různých interpretací a domněnek, ačkoliv už se opírají o poznatky archeologie, etnografie, jazykovědy, srovnávací mytologie a folklóru, ve kterém (i když opět v christianizované podobě) mnohé tradice přežívají dodnes.

Další důvod, proč neznáme žádný ze slovanských mýtů, opět souvisí s křesťanstvím. V době, o níž mluvíme, využívalo křesťanství striktně latiny. Latinské písemnictví a znalost antického prostředí byly důvodem, proč někteří křesťanští mniši nahrazovali ve svých pracích slovanské bohy antickými božstvy (tzv. *Interpetatio romana*)²⁴.

Nahrazení jednoho boha druhým se odvíjelo od podobných funkcí, které daná božstva měla (např. Perun je kvůli své hromovládné síle změněn na Jupitera či Dia). Není však vyloučeno, že v touze najít pro každého slovanského boha, bůžka nebo bytost antický protějšek mohlo dojít k určitým změnám původní funkce božstva, jeho domnělého vzhledu atd. V českém prostředí antickou substituci užil ve své kronice Kosmas²⁵.

Kromě „božské substitute“ existoval i jiný způsob, jak se křesťanští myslitelé snažili vyrovnat s tím, že vedle jejich náboženství existuje ještě víra barbarských Slovanů, kteří prováděli krvavé oběti pro potěchu svých bohů. Kronikáři se v tomto ohledu přikláněli k *euhémerismu*, k teorii, jež byla známá už v antice a jež uctívání jiných bohů vysvětlovala tak, že „*pohanští bohové byli ve skutečnosti významnými historickými postavami, jejichž moc či proslulost vedla některé*

²³ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 50.

²⁴ PROFANTOVÁ, Nad'a, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 14.

²⁵ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 29.

*zbloudilce k jejich zbožštění*²⁶. Mýty tak byly převáděny do historického žánru, tím slábla síla bohů v myslích křesťanů, ale i pohanů. Euhémerismus se tedy stal dalším prostředkem pro vymýcení pohanské víry starých Slovanů.

Uvedme třeba *Slovo i otkrovenije svjatyh apostolъ*, ve kterém jeho autor interpretuje bohy Peruna nebo Chorse jako obyvatele antického světa. Ve *Slově* je zmíněn i jistý Trojan. O tomto bohovi nejsou bližší zprávy, známe pouze jeho jméno. Kvůli svému jménu bývá některými badateli považován za římského císaře Trajána, jak se můžeme dočíst v již citované *Encyklopedii slovanských bohů a mýtů*, ve které je ale zároveň upozorněno na domněnku, že za údajným bohem Trojanem mohl být skrytý úplně jiný a neznámý bůh²⁷.

3.1.1 Některé poznatky srovnávací mytologie

Srovnávací mytologie je jedna ze základních věd, které ke zkoumání slovanského pohanství můžeme použít. V několika následujících odstavcích představíme pár poznatků, k nimž tato věda došla a na které se budeme na dalších stranách práce odvolávat.

Podstatné informace o slovanské víře přineslo védské náboženství. Vzhledem k tomu, že Slované patří k indoevropským národům (viz výše), je staroindické náboženství užitečným zdrojem k poznání toho slovanského. Po usazení Slovanů na evropském kontinentu však styky s asijským prostředím téměř vyhasly a nejbližší indoevropský kmen, který Slovany ovlivnil, byli Keltové a především Germáni.

Podobnost božstev indoevropských kmenů můžeme pozorovat už u boha hromu – slovanský bůh Perun, staroindický bůh Indra či germánský bůh Thor. Všichni tři jmenovaní bozi byli nebeskými božstvy, ale ani jeden z nich nebyl bohem hlavním. Nad Thorem stál bůh Ódin, všeotec, nad Indrou Brahma a v případě Peruna to byl Svarog, který byl pravděpodobně jakousi obměnou Boha Otce, jenž postupně ztratil na důležitosti a přestal být předmětem kultu, jak říká i Zdeněk Váňa²⁸.

Role hromovládce se v životech jeho uctíváčů stávala důležitější v období expanze a válečných výprav²⁹. Je koneckonců pochopitelné, že aktuální potřeby lidí se odrážely ve vlastnostech

²⁶ TĚRA, Michal. *Perun – bůh hromovládce: sonda do slovanského archaického náboženství*. Červený Kostelec, 2009, s. 21. ISBN 978-80-86818-82-5.

²⁷ PROFANTOVÁ, Naďa, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 222.

²⁸ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 68.

²⁹ Tamtéž, s. 39.

a rolích bohů, kterým obětovali. Perun a jeho momentální důležitost coby válečného božstva byla s největší pravděpodobností důvodem, proč byl Svarog (nejvyšší bůh) sesazen.

Všichni tři hromovládci ale nenesou jenom válečnou funkci. Perun, Indra i Thor byli také božstvy plodnosti. Často se věřilo, že tato božstva sesílají déšť, zajišťují vláhu, tím tak obstarávají úrodu. Tato úloha byla u vládců hromu zdůrazňována vždy ve chvílích klidu, ukončení válek apod.

Nejvýraznější osobou, která se srovnávací mytologii v rámci indoevropských kmenů zabývala, byl Geroges Dumézil. Dumézil zjistil a popsal určité společné rysy, které jsou shodné pro védské, germánské a například i římské náboženství. Shodné náboženské funkce vybraných indoevropských náboženství strukturoval do triády, která zrcadlila společenské funkce těchto národů:

1. funkce zahrnující náboženství, magii, ale i právo a vládu,
2. funkce, která reprezentuje fyzickou sílu, zaměřovala se hlavně na válečnictví a boj,
3. funkce, jež představovala hospodářství, plodnost a prosperitu³⁰.

Zatímco ve staroindické a germánské mytologii nemáme problém k Dumézilově trojčlenné struktuře přiřadit božstva (germánská triáda může vypadat následovně: Ódin – Thor – Frey, který je bohem plodnosti), u slovanských bohů to tak snadné není. Sám Dumézil se slovanskému pohanství téměř vůbec nevěnoval. Důvodem jsou pochopitelně chybějící prameny a strohé informace, které o víře našich předků máme. Stejně tak je problematická i skutečnost nejednoty slovanských božstev. Jiní bohové se uctívali v Polabí, jiní v Pobaltí a jiní na území dnešního Ruska. Není však vyloučeno, že stejný bůh má v různých oblastech jiná jména, jak upozorňuje i Michal Téra³¹.

Někteří badatelé se o aplikaci Dumézilovy triády na slovanské náboženství i tak pokusili. Byl to třeba právě Michal Téra, který v námi citovaném díle naznačuje, jak by Dumézilův model mohl ve slovanském prostředí vypadat. První funkce (magická, právní) by v ruské oblasti připadla Velesovi/Volosovi, ochránci skotu a čarodějů, v Polabí by první funkci zastupoval Triglav/Černaboh. Druhou válečnou funkci by na Rusi reprezentoval Perun a v Polabí Svantovit/Svarožic. K poslední funkci z Dumézilovy triády Michal Téra pro ruskou oblast

³⁰ Tamtéž, s. 39.

³¹ TÉRA, Michal, cit. dílo, s. 319.

nenášel (nebo mu důkazy nedovolily najít) vhodného zástupce. Pro Polabí však poslední funkci obsadil Jarovitem³².

Téra poznamenává, že schéma, které ve své knize představuje, stojí na hypotézách. Je proto možné, že triáda bohů mohla mít vícero podob. Důležité ale je, že Dumézilův trojfunkční systém lze (i když částečně) použít na slovanské pohanství, tím je tedy i možné dokázat, že Slované jsou součástí „společného prehistorického archetypu“³³.

3.2 (Vše)slovanský pantheon

Pro polyteistická náboženství (a to nejen indoevropská) je typická existence pantheonu – uskupení bohů, které je často hierarchizováno. Indický, řecký nebo germánský pantheon je velmi dobře zachovalý a strukturovaný, a proto nám nedělá problém seznámit se s božstvy, která do něj patřila, a určit, jaká postavení v pantheonu měla. U slovanských bohů je však situace jiná. Spoustu bohů známe jenom jménem, nevíme o jejich funkcích, vzájemných vztazích nebo o rozšíření jejich kultu. Je také doložená existence mnoha lokálních božstev, jejichž působnost se nedostala za hranice daných regionů. Z tohoto důvodu pantheon nabíral nejrůznějších podob a obměn v závislosti na úctě k místním božstvům, která zastíňovala bohy „všeslovanské“, jako byl například mnohokrát jmenovaný Perun³⁴.

Georges Dumézil nám i zde může být užitečný. Jeho pojetí uspořádání bohů se do jisté míry objevuje i ve slovanském pantheonu – nalezneme zde božstva válečná, hospodářská i ta nebeská. Za hlavní božstva, která byla uctívána u všech Slovanů, se obecně považují: Svarog, Svarožic-Dažbog, Perun a Veles. Je však nanejvýš pravděpodobné, že původní pantheon, o kterém momentálně mluvíme, byl daleko širší³⁵ a měl, jak bylo výše řečeno, mnoho různých verzí. Málo důkazů nicméně nedovoluje do „všeslovanského“ pantheonu spolehlivě zařadit jiné bohy.

3.2.1 Svarog

Svarog ve společenství slovanských bohů představoval nebeské božstvo spojené s ohněm, teplem a světlem. Připisovala se mu i funkce nebeského kováře (v *Ipatěvském letopisu* došlo dokonce k jeho ztotožnění s řeckým bohem Héfaistem), který ukoval sluneční kotouč a posadil jej na oblohu³⁶. Představa Slunce jako kotouče není nijak ojedinělá ani u ne-indoevropských

³² Tamtéž, s. 324.

³³ PROFANTOVÁ, Naďa, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 32.

³⁴ Tamtéž, s. 156.

³⁵ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 66.

³⁶ Tamtéž, s. 67–68.

národů (vzpomeňme například na úctu, kterou starověcí Egypťané chovali ke Slunci / slunečnímu kotouči, jež nazývali Aton). U Svaroga můžeme jako u jediného boha prokazatelně sledovat rodové vazby s jinými bohy.

3.2.2 Svarožic

Za dalšího hlavního boha jsme označili Svarožice, který je hlavně kvůli jazykové příbuznosti považován za Svarogova syna a který svého otce později zastínil. Jako Svarožic byl znám hlavně u Polabských Slovanů. Ve východní oblasti ho nazývali Dažbogem. Není však zcela jisté, jestli šlo o stejnou postavu nebo o dvě postavy s podobnou funkcí. To by pak znamenalo, že Svarog měl syny dva. Svarožic byl stejně jako jeho otec spojován s ohněm, lokálně (hlavně v polabské oblasti) mu byla připisována i funkce válečná a získal zde jméno Radegast, které bylo původně pouze jakýmsi jeho přídomek³⁷.

3.2.3 Perun

O Perunovi už jsme mluvili. Podle zprávy byzantského historika a učenice Prokopovia z Caesareie z 6. století byl hlavní postavou slovanského pantheonu nejmenovaný bůh označovaný jako vládce blesků³⁸. Nejčastější domněnkou je, že šlo o Peruna. Michal Téra zůstává k takovému tvrzení lehce skeptický a vychází z Łowmiańskiego teorie, poukazuje na to, že stejně jako o Peruna mohlo jít i o Svaroga, neboť zpráva sice mluví o „vládci blesků“, nikoli však o hromu, který je hlavním atributem Peruna³⁹. My se ale přikláníme spíše k Perunovi. Vede nás k tomu rozšířenost Perunova kultu (hlavně u východních Slovanů) a důležitost hromovládneho božstva u všech indoevropských národů.

3.2.4 Veles

Na Velese už jsme také při naší výpravě za poznáním náboženství slovanských předků narazili. Jmenovali jsme jeho hospodářskou funkci, ale neměli bychom zapomenout, že byl považován i za ochránce skotu a společenského řádu. „*Proto při něm přísahali Rusové vedle Peruna za časů Olega a Svjatoslava ve svých smlouvách s Byzanci.*“⁴⁰ Citát kromě další Velesovi funkce naznačuje i jeho postavení vedle Peruna. Byl mu buď roven, nebo v hierarchii stál hned pod ním. Je to logická úvaha, když si uvědomíme, že pro soudobého člověka byla nejdůležitější hospodářská (plodivá) a válečná funkce.

³⁷ PROFANTOVÁ, Nad'a, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 213–214.

³⁸ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 63.

³⁹ TÉRA, Michal, cit. dílo, s. 66–67.

⁴⁰ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 75.

Veles je ale také někdy stavěn do role chtonického (podsvětního) božstva. Důkaz pro to můžeme (mimo jiné) hledat v litevském výrazu *vėles* jako označení pro duše zemřelých⁴¹. Veles jako vládce podsvětí pak bývá někdy dáván do opozice k Perunovi⁴², a to podobně jako například dvojice Zeus a Hádes.

3.3 Vladimírův pantheon

Zajímavý je pohled na Vladimírův pantheon, který byl uctíván na Kyjevské Rusi od roku 980. Šlo vlastně o náboženskou reformu, která doprovázela tu politickou. Kyjevský kníže Svjatoslav I. Igorevič, který je i jednou z postav Červenákovy trilogie *Bohatýr*, měl tři syny. Nejstarší z nich Jaropolk se stal knížetem po svém otci, ale Vladimír ho později svrhl a na jeho místo se dosadil. Spolu s politickou změnou nevyhnutelně přišla i ta náboženská.

Můžeme se jen domnívat, jak vypadal pantheon dříve, než ho Vladimír změnil. Lze předpokládat, že se od „všeslovanského pantheonu“ příliš nelišil, a pokud ano, mohl obsahovat bohy s obdobnými funkcemi, ale jinými jmény.

Na otázku, proč k ustanovení nového pantheonu došlo, není jenom jedna odpověď. Jeden z názorů, který Michal Téra ve své publikaci předkládá, vysvětluje vznik Vladimírova pantheonu tak, že vlivem kyjevské expanze a připojení nových území ke Kyjevské Rusi bylo nutné získané územní celky připojit i jednotným náboženstvím, jež bude vycházet z lokálních božstev uctívaných v připojených oblastech⁴³.

Druhý názor vysvětluje náboženskou reformu jako „*odpověď na novou situaci, která vyžadovala centralizaci a ideové prohloubení politické moci v mladém státě*“⁴⁴. Za „novou situaci“ můžeme považovat postupnou christianizaci okolních státních celků, ale také šíření islámu. Vladimírův pantheon byl tak do určité míry zbraní, která měla bojovat s náboženstvím kříže či mohamedánskou vírou a jejich podrobnou vnitřní strukturou, která slovanským duchovním představám do té doby chyběla nebo nebyla pevně ukotvena.

Vladimírův pantheon obsahoval následující bohy: kromě známého Peruna a Dažboga se setkáváme ještě s bohem Chorsem, který byl pravděpodobně solárním božstvem (slunečním nebo měsíčním)⁴⁵; dalším bohem byl Stribog, který je v nejobecnější rovině považován za boha

⁴¹ Tamtéž, s. 76.

⁴² PROFANTOVÁ, Nad'a, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 230.

⁴³ TÉRA, Michal, cit. dílo, s. 134.

⁴⁴ Tamtéž, s. 136.

⁴⁵ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 78–79.

větru⁴⁶. Velkou neznámou představuje bůh Simargl, u kterého není známa jeho funkce (uvažuje se o roli v hospodářství), ani jestli šlo o jednoho nebo dva bohy (údajný ochránce dobytka a obilí)⁴⁷. Jako poslední představíme Mokoš, jež je jedinou ženskou bohyní ve Vladimírově pantheonu. Mokoš byla zosobněním matky země (reprezentující vláhu, plodnost) a stala se předmětem kultu hlavně u žen⁴⁸.

Krátce po ustanovení ruského pantheonu však Vladimír z politických důvodů (přízeň Konstantinopole, svatba s dcerou byzantského císaře) přijímá křest a oficiálním náboženstvím Kyjevské Rusi se stává křesťanství. Tato událost je nám ale už známa, a to z díla Karla Havlíčka Borovského.

⁴⁶ Tamtéž, s. 77–78.

⁴⁷ PROFANTOVÁ, Naďa, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 202.

⁴⁸ TÉRA, Michal, cit. dílo, s. 126–127.

4. Slovanská mytologie ve vybraných prózách Juraje Červenáka

„[...] bohové jsou ještě ješitnější než smrtelníci.“⁴⁹

V předešlé kapitole jsme na základě doložených pramenů charakterizovali některé slovanské bohy a představili jsme rozdíly pantheonů, jejichž uctívání bylo vyhraněno oblastí. Kapitola, kterou nyní otevíráme, se bude na základě naratologického rozboru a vlastní interpretace vybraných beletristických děl Juraje Červenáka (série *Černokněžník* a *Bohatýr*) zabývat tím, jak ve svých narativech Červenák využívá slovanskou mytologii, nakolik se drží faktů a nakolik se slovanským pohanstvím nechává volně inspirovat.

4.1 Červenákův pantheon v sérii *Černokněžník*

Na začátek připomeňme, že dobrodružství Černého Rogana, protagonisty série, se odehrává na území střední Evropy zhruba na začátku 9. století. To je důvod, proč ve fikčním světě *Černokněžníka* Slované uctívají „všeslovanský pantheon“, který jsme popsali v předchozí kapitole. Je však třeba zdůraznit, že pantheon, který nám Červenák v sérii předkládá, je podstatně rozšířen o další bohy, role a význam jednotlivých božstev se v něm, na rozdíl od historicky dochovaného pantheonu, někdy mírně a někdy i podstatně liší.

Pantheon, který Červenák adaptoval, obsahuje tyto bohy: Perun, Svarog, Svarožic, Stribog, Živa, Vesna, Radegast (Radhost), Černaboh, Veles, Chors a Morena. Pro děj příběhu však nejsou všechna zmíněná božstva rovnocenně důležitá. Naopak jen málo z nich (Černaboh, Veles, Chors či Morena) v knihách přímo vystupují a zřetelně ovlivňují běh událostí. Tyto bohy pro přehlednost nazveme „aktivními“ co do významu děje. Na aktivní bohy se zaměříme podrobněji, ale nejprve si (alespoň krátce) představíme druhou skupinu bohů, jež analogicky k první pojmenujeme „pasivní“ božstva.

4.1.1 Pasivní božstva

U bohů, které zde budeme jmenovat, je v Červenákových prózách víceméně naznačená pouze jejich funkce, i když jsou předmětem uctívání u postav ve vybudovaném fikčním světě, v příbězích se neobjevují a ani neprojevují.

Tak je tomu v případě Peruna. Je poměrně zajímavé, že Perun (bůh, který je prokazatelně doložen a patří mu často postavení v čele slovanského pantheonu) v sérii *Černokněžník* fyzicky

⁴⁹ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Radhostův meč*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 242. ISBN 80-86390-96-9.

vůbec nevystupuje a do děje nijak nezasahuje. Ale i tak je Červenákem vnímán jako nejvyšší bůh.

Svědčí o tom například způsob, jakým je Perunova modla popsána: „*Obětišti dominovala téměř dva sáhy vysoká modla, zobrazující postavu s vousatou, zamračenou tváří. V rukou svírala velkou sekeru a na hlavě měla jakousi přilbici ozdobenou dvojicí volských rohů. Byl to Perun Hromovládce, nejmocnější z bohů*“⁵⁰. Na ukázce si můžeme kromě postavení Peruna všimnout i sekery, která je i v Červenákově díle Perunovým atributem. Méně jako důkaz pro Perunovo postavení v autorově pantheonu pak slouží zvolání: „*U Peruna a všech bohů, ‘vypouliť vousáč očí*“⁵¹. Citace sice přímo netvrdí, že je Perun hlavním bohem, nicméně v ní můžeme cítit jisté nadřazení Peruna nad ostatní bohy. Perun je pak u postav často předmětem klení nebo je jeho jménem opisována bouřka: „*Liják neúnavně bičoval temnou masu lesa a Perun zlostně rubal do kopců*“⁵².

Svarog je i v Červenákově pojetí nebeský bůh tepla, světla a především slunce. V podkapitole 3.1.1 jsme do jisté míry problematizovali vztah Perun – Svarog. Představili jsme závěr, že v čele slovanských bohů stál původně Svarog a až později byl nahrazen Perunem. Zdá se, že Juraj Červenák tento poznatek ve svých prózách reflektuje: „*Vycházející slunce pohltily [mraky] jako bájná obluda z počátku času, soupeřící se Svarogem o vládu nad nebeskou klenbou*“⁵³, dočítáme se v *Krvavém ohni* – poslední knize z trilogie *Černokněžník*. Citát odkazuje na jakýsi prapočátek světa a všeho dění a jako boha, který u počátku všeho byl, označuje právě Svaroga. Vnímání Svaroga jako *původního* boha dosvědčuje i popis sídla bohů – Veledubu, „*v jehož koruně sídlí Svarog, praotec všech bohů*“⁵⁴.

Červenák připisuje Svarogovi i roli nebeského kováře, který stvořil Slunce v podobě kotouče. Tuto funkci jsme i my slunečnímu bohu připsali při naší prvotní Svarogově charakterizaci (viz podkapitola 3.2.1). „*Ona [Morena/smrt] tady byla dřív, než Svarog ukoval žhnoucí sluneční kotouč a poprvé ho na svém neviditelném voze vyvezl na oblohu.*“⁵⁵

I u Striboga, údajného boha větru, je pouze pojmenována jeho funkce. Popis větru, foukání je personifikováno do podoby Striboga nebo jeho synů (případně dcer).

⁵⁰ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Vládce vlků*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 39. ISBN 80-86390-90-X.

⁵¹ Tamtéž, s. 40.

⁵² ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Krvavý oheň*. Praha, 2005, s. 19. ISBN 80-86939-09-X.

⁵³ Tamtéž, s. 142.

⁵⁴ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Vládce vlků*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 50. ISBN 80-86390-90-X.

⁵⁵ Tamtéž, s. 158.

„Stěny a okenice vzdychaly pod náporom větru. Stribog, neviditelný pán ovzduší, byl dnes ráno na koni. Spolu se svými syny a dcerami a všemi větrnými duchy se divoce proháněl nad krajem, nepřičetně vyl a měnil husté sněžení ve vánici [...]. Běda tomu, kdo by v takovém počasí zabloudil – ukrutný Stribog ho nenechal vyváznout a jeho duši si vzal jako obětní dar.“⁵⁶

Podobně je na tom bohyně Živa (známá i jako Siva), která byla uctívána u Polabských Slovanů. Její funkce je nejistá. Obecně se však Živa považuje za bohyni, jejíž kult souvisel s plodností⁵⁷. Červenák zachoval Živinu plodivou sílu. Při popisu její modly v prvním díle *Vládce vlků* líčí, že lidé Živě (její modle) přináší konopný olej, aby zajistili plodnost a úrodu. Živa má také reprezentovat vše, co je živé, tedy život sám. Svým způsobem je protikladem Moreny coby zosobnění smrti.

„Tam se krčí a vyčkáávají mocnosti nepřátelské vůči všemu, co zosobňují Živa a Morena, vůči koloběhu života, pořádku světa a přírody.“⁵⁸

„Pomoz mi, Rogane. Rychle ztrácím sílu. Chci se do Moreniných rukou odevzdat na stejném místě, kde mi Živa vdechla život.“⁵⁹

Jako protipól Moreny je u Červenáka udávána také bohyně Vesna, jejíž existenci však nelze doložit. Zprávy o ní pocházejí až ze 17. století⁶⁰, šlo tak s největší pravděpodobností pouze o figuru ze slovanského folklóru, která ale nikdy nebyla předmětem kultu starých Slovanů.

Folklór líčí Vesnu jako bohyni jara a zeleně (někdy jako samotnou personifikaci jara). Podobně jako Živa má i Vesna reprezentovat život, potažmo znovu se rodící život po smrtosné zimě, kterou naopak reprezentuje Morena. S těmito folklórními představami pracuje i Červenák: „Sám mi řekl, že jakmile Morena odpluje dolů po vodě a Vesna svým dechem prohřeje zemi, nad Luckem zaduní válečné bubny“⁶¹. Tento Roganův výrok z *Radhostova meče* nejenže potvrzuje naše tvrzení o pojetí Vesny jako jara a Moreny jako zimy, ale také představuje nám už známý zvyk vynášení Moreny (smrti, zimy), jehož existence je však doložená až od 14. století⁶².

⁵⁶ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Radhostův meč*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 125. ISBN 80-86390-96-9.

⁵⁷ PROFANTOVÁ, Naďa, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 249.

⁵⁸ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Radhostův meč*. 2. vydání. Praha, 2005, s.173. ISBN 80-86390-96-9.

⁵⁹ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Válka s běsy*. Praha, 2006, s.141. ISBN 80-86939-18-9.

⁶⁰ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 101.

⁶¹ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Radhostův meč*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 171. ISBN 80-86390-96-9.

⁶² VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 210.

Uvedme ještě podobný příklad, který je obsažený v rozhovoru Rogana s Morenou. „*Je tu ještě zima, ' řekl. Usmála se. 'To víš, do mého království chodí Vesna pozdě. Tady mě nemá kdo spálit a hodit do řeky, aby přišla dřív.*“⁶³

Na závěr jsme si záměrně nechali Radhosta a Svarožice. Jejich role v *Černokněžníkovi* se od výše zmiňovaných „pasivních“ bohů mírně liší. Ačkoliv v prózách ani jeden nepromlouvá a ani není vyloženě fyzicky přítomen, přece jen je jejich úloha v knihách podstatně důležitější a jejich konání (dřívější nebo současné) nějakým způsobem ovlivnilo běh událostí.

Se Svarožicem se nejbliže seznamujeme v *Krvavém ohni*. V naší dřívější Svarožicově charakteristice (podkapitola 3.2.2) jsme vyzdvihli jeho rodinnou vazbu se Svagorem (Svarožic je syn Svaroga), jmenovali jsme jeho spojitost s ohněm a sluncem a nezapomněli jsme ani na jeho válečnou funkci. Po představení předešlých bohů jsme si všimli, že autor původní funkci jednotlivých božstev zachovává, proto nás nepřekvapí, že u Svarožice je tomu zrovna tak.

Rogan se svými společníky (vědmou Mirenou, trpaslíkem Dragomirem a vlkem Goryvladem) přijedou do Vraniborského knížectví na severním toku Moravy. V té době Vraniboru hrozí válka proti goričům – obyvatelům Jesenných hor nedaleko Vraniborského knížectví. Vraniborští jako svého hlavního boha uctívají Svarožice a s rozhodnutím, jestli mají do války jít, nebo ne, jim má pomoci Svarožicova věštba pomocí koně.

Posvátný kůň byl Svarožicovým atributem. Užití věšteckého koně bylo pro Slované velmi častou záležitostí. Před posvátného koně, který byl osedlán, neboť se věřilo, že na něm sedí neviditelný bůh Svarožic (někde Svantovit), se rozložila nejčastěji zkřížená kopí. Kůň je musel překročit. Překročil-li kopí pravou nohou, věštba vyšla kladně, překročení levou nohou naopak znamenalo neúspěch⁶⁴.

Tak v podstatě probíhá i věštba popsaná Jurajem Červenákem v *Krvavém ohni*. Naši hrdinové dorazí na posvátný Svarožicův pahorek u Vraniboru, na který nesmí kromě Svarožicova posvátného koně vkročit žádný jiný kůň a nesmí se na něj vstoupit se zbraněmi. Na vrcholku pahorku je Svarožicova svatyně a stáj s pastvinou, kde se prohání bílý kůň. Obřad provádí zřec (obětník), který věštění započíná slovy:

„Všemocný Svarožiči, synu věčného Svaroga, bože nebeského ohně a válečného vítězství, žádáme tě o věštbu! Nasedni na svého posvátného hřebce a překroč kopí. Ukaž nám, jestli máme vyrazit do boje a prolít krev nepřátel na tvou počest, anebo máme setrvat ve svých

⁶³ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Krvavý oheň*. Praha, 2005, s. 112. ISBN 80-86939-09-X.

⁶⁴ PROFANTOVÁ, Nad'a, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 113–114.

*sídlech a opevnit se proti útoku. Zaklínáme tě krví jednoho z našich protivníků! Přijmi oběť a vyjev nám budoucnost!*⁶⁵

Následně je vladyka kmene Vraniborů povinen vykonat žertvu (oběť). Svarožicovým kopím probodne zajatého příslušníka nepřátelského kmene. Zakrvácené kopí je následně předloženo před koně a ten ho překročí levou nohou.

K bitvě mezi zneprátelenými kmeny však nakonec i přes zpočátku nepříznivou věštbu dojde a v momentě, kdy se zdá, že vraniborská vojska prohrávají, se na bojišti objeví osedlaný Svarožicův kůň. V tento okamžik se boj začíná obracet ve prospěch vraniborských. Červenák tuto situaci popisuje následovně.

*„Svarožičův bílý oř se srazil s prvním houfem přibíhajících goričů. Shrbené postavy se pod nárazem opancéřované hrudi rozlétly do všech stran. Bělouš se s pronikavým ržáním ponořil do ohavného zástupu, nelítostně ho rozoráváje. Goričové padali pod bušící kopyta, odletovali stranou, vyli a volali své bohy. Kůň cválal dál, bez jediného škrábnutí na hladoučké bílé srsti. Vypadalo to, jako by v jeho sedle skutečně seděl bojovný syn slunečního boha a rozrážel nepřátelský dav jako stádo bezmocných, bečících ovcí.“*⁶⁶

Ač jsme i my, čtenáři, spolu s postavami knihy ponecháni v nejistotě, jestli skutečně do boje zasáhl sám válečný bůh, můžeme vidět, že v tomto momentě Svarožic není tak úplně pasivním bohem a svým způsobem děj ovlivnil.

Za posledního z pasivních bohů jsme označili Radegasta (také Radegost, Redigast apod.). Z našeho předchozího výkladu již víme, že Radegast je pouze lokálně převzaté jméno pro Svarožice. V Červenákově pojetí je nicméně brán jako samostatný bůh s válečnou funkcí a vystupuje výhradně pod jménem Radhost. Inspirací pro přejmenování boha je posvátná hora Radhošť v Moravskoslezských Beskydech, ale jak upozorňuje *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*, „spojení s bohem Radegostem není dostatečně doloženo“⁶⁷.

Z důvodů, které zde uvádíme, je jasné, že pro Radegasta/Radhosta, jak ho pojímá Červenák, nemůžeme hledat oporu v pramenech, protože bychom ji nenašli, takže v tomto případě jde o volné manipulování se slovanskou mytologií.

Nejbližší a nejpodstatnější informace o Radhostovi se dozvídáme z druhého dílu, který názvem přímo na tohoto boha odkazuje – *Radhostův meč* – a ze závěrečného dílu trilogie. Radhost se

⁶⁵ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Krvavý oheň*. Praha, 2005, s. 55–56. ISBN 80-86939-09-X.

⁶⁶ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Krvavý oheň*. Praha, 2005, s. 287. ISBN 80-86939-09-X.

⁶⁷ PROFANTOVÁ, Nad'a, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 189.

přímo v příběhu neobjevuje, důležité pro děj jsou jeho kdysi proběhlé bitvy s hlavním záporákem Belbohem, Černabohovým protějškem, s jehož přísluhovači je Černý Rogan nucen bojovat.

Dávnou bitvu proti Belbohovi svedl Radhost s Černabohem. Porazili ho, nepodařilo se jim ho však zabít, a tak ho uvěznili v Soumračných horách, což je v podstatě podsvětní vězení. Jeho přísluhovači však i nadále existují a snažím se ho z vězení osvobodit. Černaboh proto potřebuje prostředníka v lidském světě, který by s Belbohovými uctívači bojoval. Z tohoto důvodu vznikl rod Černokněžníků, jehož je Rogan pokračovatelem. Prvnímu z černokněžníků, Beldegorovi, daroval Černaboh svou moc a Radhost svůj meč. Ovládnout Krutomor, plamenný meč válečného boha, ale není tak snadné, neboť do něj Radhost „zaklel duši Krutana, zlého běsa, nad kterým kdysi zvítězil v lítém boji. Krutan je velmi mocný, ale i zlý, lstivý a zákeřný“⁶⁸.

K tomu, aby Rogan byl schopen porazit uctívače Belboha a všechny nepřátelské běsy, potřebuje v první řadě získat onen Radhostův meč. Ačkoliv je Rogan právoplatným dědicem meče, musí ovládnout démona v meči a stát se jeho pánem. Jde o jakýsi druh zkoušky, kterou má Rogan prokázat, že je hoden toho být černokněžník.

4.1.2 Aktivní božstva

Podstatně zajímavější kategorií, co do manipulace se slovanskou mytologií, představují „aktivní“ bohové, kteří jsou nejenom zásadní součástí děje, ale také jsou jeho příčinnou.

4.1.2.1 Černaboh a Belboh jako dvě strany téže mince (?)

*„Já mám bratra. Říkají, dáte nás dohromady a jsme jako jedna osoba, vy víte? Když my byli mladí, jeho vlasy, ony velice světlé, velice blond. A lidi řekli, on je ten hodný. A moje vlasy byly černé, mnohem tmavší než vaše, a lidi řekli, že já darebák. A čas jede a mé vlasy jsou šedivé, jeho vlasy jsou asi taky šedivé. Podíváte se na nás a vy nevidíte, kdo je tmavý a kdo je světlý.“*⁶⁹

Celý příběh *Černokněžníka* je ve své podstatě soupeřením mezi dvěma božskými bratry, dvojčaty Černabohem a Belbohem, mezi dobrem a zlem, mezi tmou a světlem. Juraj Červenák, na rozdíl od Neila Gaimana, z jehož *Amerických bohů* jsme před chvílí citovali, jde proti konvenčnímu očekávání, ale i mytologickým dokladům, že bílý (světlý) bůh představuje dobro a černý (temný) bůh zlo.

⁶⁸ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Radhostův meč*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 104. ISBN 80-86390-96-9.

⁶⁹ GAIMAN, Neil. *Američtí bohové*. 4. vydání. Frenštát p. R., 2017, s. 76. ISBN 978-80-7332-414-8.

Červenák převrácení rolí v prvním díle trilogie komentuje v promluvě Černaboha, který Roganovi vyvrací domněnku, že Belboh je pánem dobra a světla: „*Takoví už jste vy, lidé. Rádi věci zjednodušujete a hodnotíte na základě vnějších znaků. Jenže ne vždy jsou mocnosti světla ty dobré, a to, co se skrývá v temnotě, nemusí být zosobněním zla*“⁷⁰. Čímž vlastně stejně jako Gaiman poukazuje na to, že lidé mají tendenci vnímat černou barvu negativně zatímco bílou a světlou barvu v pozitivním slova smyslu. Nyní se už ale podíváme na to, jak to bylo doopravdy s těmito postavami slovanského pohanství.

Jediný dochovaný písemný pramen, který nám dokládá existenci Černaboha (také Černabog či Zcerneboch), je Helmondova kronika, ve které její autor píše následující.

*„Mají pak Slované podivnou pověru, neboť při svých hodech a pitkách podávají dokola čísi, nad níž pronášejí slova, ať nedím požehnání, nýbrž proklínání ve jménu bohů svých, dobrého totiž i zlého, vyznávající, že dobrý bůh řídí všechnen zdar a prospěch, zlý pak všeliké neštěstí. Proto také zlého boha nazývají svým jazykem Diabol nebo Černoboh, tj. černý bůh.“*⁷¹

Všimněme si, že pramen nijak nepojmenovává onoho „dobrého boha“. Belboh je jenom domnělý protějšek Černaboha⁷².

Už v ukázce vidíme zřetelné rozdělení na dobro a zlo (Černaboh je nazýván dokonce d'áblem). Jako důvod pro tuto dualitu, která se ale objevuje na vícero místech ve slovanské mytologii, se uvádí křesťanství, které je do jisté míry založeno na protikladných postaveních, na souboji dobra a zla (milostivý bůh x zlý d'ábel)⁷³.

Možná ale není správné chápat Černaboha a Belboha jako dva protikladné bohy. Podpoření myšlenkou Martina Pitra a Petra Vokáče, podle kterých Černaboh nebyl zhmotněním zla, ale představoval spíše „*negativní podíl osudu na bytí každého jedince*“⁷⁴, chceme uvést možnost, že nemuseli nutně existovat dva bozi, ale pouze jeden, který v sobě spojoval oba protichůdné aspekty. Pod vlivem křesťanství následně mohlo dojít k definitivnímu rozdělení na dobrého a zlého boha, kteří stojí v opozici. Jde ale opravdu jen o úvahu. Pro potvrzení této hypotézy

⁷⁰ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Vládce vlků*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 178. ISBN 80-86390-90-X.

⁷¹ HELMOND. *Helmolda, kněze buzovského Slovanská kronika* [online]. Praha, 1947, s. 85 [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:68e80430-30b1-11e7-9ceb-005056825209>.

⁷² VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 96.

⁷³ Tamtéž, s. 96.

⁷⁴ PITRO, Martin a VOKÁČ, Petr. *Bohové dávných Slovanů* [online]. Praha, 2002, s. 139 [cit. 2021-04-26]. ISBN 80-85866-91-9. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:8b646df0-0e65-11e7-968f-005056827e51>.

nemáme dostatečné důkazy a Gaiman, který ke konci *Amerických bohů* Černaboha s Belbohem ztotožní, nám k tomu ani v nejmenším nestačí.

Neradi bychom ale při hledání původu dualismu ve slovanském pohanství skončili jenom u křesťanství. Máme za to, stejně jako Zdeněk Váňa a staří arabští autoři, že k dualistickému pojetí víry mohlo dojít vlivem společného původu Slovanů a Íránců nebo vlivem jejich pozdějších styků⁷⁵.

V Íránu mezi lety 1400–1200 před naším letopočtem vzniklo zoroastrické náboženství, které je založeno na neustálém boji dobra a zla. Ke stvoření světa podle zoroastrismu došlo bojem dvou božských bratrů⁷⁶. Nebudeme se zde zabývat podrobnostmi. Představíme všeríkající schéma, které podstatu zoroastrismu zjednodušeně vystihuje: Stvořitel je absolutně dobrý. → Přesto se lze ve světě setkat s dobrem i zlem. → Zlo nemůže pocházet z dobra. → Proto musí existovat absolutně zlá bytost odporující stvořiteli. → Musíme si vybrat dobro, abychom pomohli stvořiteli v jeho boji se zlem.⁷⁷

U Slovanů kromě zřetelného rozlišení dobrého a zlého boha můžeme dualistický princip pozorovat i v představách o stvoření světa. Verze vzniku světa se často liší a nejsou zachyceny ve své autentické podobě, přesto je v nich patrný společný znak, a to ten, že ke stvoření došlo vzájemnou spoluprací podzemního a nebeského božstva (v pramenech označovaných jako Bůh a satan)⁷⁸. Černaboh byl podle všeho chtonické božstvo uctívané u Polabských Slovanů⁷⁹, ale je zcela neprůkazné, pokud bychom tvrdili, že to byl právě Černaboh, který stál u počátku světa.

U Červenáka je role Černaboha jako podsvětního božstva zachována. Spíše je však vyzdvihována jeho magická síla. Je považován za nejmocnějšího čaroděje a bývá osloven jako Pán noci, Mocný, Vládce vlků nebo Ohňooký. Jeho funkce v Návi (podsvětí) je spolu s jeho záhrobní smečkou vlků hlídat Belbohovo vězení.

V dávné bitvě se Černabohovi s pomocí Radhosta podařilo uvěznit Belboha s jeho armádou v Soumračných horách, které jsou propastí odděleny od Návi. Soumračné hory jsou ponořené v temnotě, neboť Belboh jako denní démon krade Svarorogovi sílu ze slunce. Belbohovi se i tak

⁷⁵ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 42.

⁷⁶ Tamtéž, s. 54.

⁷⁷ AMBALU, Shulamit, GOOGAN, Michael a FEINSTEIN, Eve Levavi. *Knihá náboženství*. Praha, 2015, s. 62. ISBN 978-80-242-5179-0.

⁷⁸ PROFANTOVÁ, Nad'a, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 65–66.

⁷⁹ TĚRA, Michal, cit. dílo, s. 319.

daří v lidském světě spojit se svými přísluhovači, kteří obsadili Kančí horu, Černabohovu svatyni, kde nyní obětují Belbohovi, čímž získává na síle.

Belboh v Červenákově podání je typickým příkladem *fundamentálního antihrdiny*, kterého s pomocí Michaely Malíčkové můžeme charakterizovat jako toho, kdo je ve fikčním světě „*centrálny oponent, teda ten, proti krotému sa bojuje a krotého treba v metanaratíve celku porazit*“⁸⁰. Povahové rysy takových padouchů bývají velmi ploché. Jejich vnitřní charakteristika se omezuje prostě na to, že jsou ze své podstaty zlí. Motivací fundamentálních antihrdinů pak nebývá nic menšího než touha po moci nebo snaha o ovládnutí světa, často také obojí.

Belboh není v tomto ohledu žádnou výjimkou. Snaží se osvobodit ze Soumračných hor, aby ovládl svět smrtelníků. Také se chystá zaútočit na Veledub (jakási obměna severského Yggdrasilu), v jehož koruně sídlí bozi. Chce si ho podmanit spolu se světy točícími se kolem něj. Belboh, přestože je Černabohův bratr, není považován za boha, ale za démonického běsa, který „*neuznává božské zákony a hierarchii*“⁸¹. Jeho osvobozením z vězení by došlo k válce bohů. Té se Černaboh snaží zabránit, v čemž mu má pomoci Rogan jako pokračovatel rodu Černokněžníků, a to tím, že má bojovat s Belbohovými uctívači v lidském světě.

I když Černaboh představuje „dobrou“ stranu, nemá charakterové kvality, které by neomylně kladné postavě příslušely. Je poměrně rozmarný, a pokud to není nezbytně nutné, do děje nezasahuje. Jeho boj (porážka Belbohových uctívačů, dobytí Kančí hory) má za něj svěst Rogan, který má reprezentovat Černabohovu sílu v lidském světě.

Červenák Černaboha, pána noci, při popisech halí do tmy, která ho vždy obklopuje, nikdy tak boha nelze zcela spatřit.

*„Ačkoli seděl blízko u ohně, Černoboh zůstával jen temnou siluetou, robustní, polonahou, svalnatou, s hřívou rozčuchaných černých vlasů, padající na rozložitá ramena. Do tváře mu nebylo vidět, jako by ji halil věčný stín; jen šikmé dravčí oči pronikavě zářily do přítmi.“*⁸²

⁸⁰ MALÍČKOVÁ, Michaela a kol. *Obrazy hrdinu v kultúrnej pamäti*. Nitra, 2017, s. 42. ISBN 978-80-558-1235-9.

⁸¹ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Vládce vlků*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 178. ISBN 80-86390-90-X.

⁸² ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Krvavý oheň*. Praha, 2005, s. 164. ISBN 80-86939-09-X.

4.1.2.2 Bůh podsvětí Veles a zobrazení Návi

„Báje nelžou, to místo má skutečně podobu prastarého hvozdu. A není z něho úniku, protože ho stráží Veles, který pase svá stáda na polích a věčně zelených loukách kolem Návu...“⁸³

S Velesem jsme se v našem textu setkali již několikrát. Připomeňme, že jde o slovanského boha hned s několika funkcemi. Kromě hospodářské funkce je považován za boha skotu, pravděpodobně za patrona smluv a také za chtonické božstvo, za původního vládce mrtvých. Jeho existenci nám dokládá hlavně etnografie a ruské prameny (*Slovo o pluku Igorově, Legenda o sv. Vladimírovi*)⁸⁴. V Červenákově podání nás bude zajímat jeho role ochránce skotu, především pak role podsvětního božstva.

Vzhledem k tomu, že je Velesovi přiřknuta role strážce Návi (podsvětí), považujeme za vhodné zabývat se i tím, jak je slovanské podsvětí v Červenákových prózách zpodobněno. Neexistují totiž žádné prameny, které by zachycovaly představy záhrobního světa dávných Slovanů. Jediné, co nám o podsvětí podává alespoň nějaké informace, je slovo навъ, které mělo podsvětí označovat a které s největší pravděpodobností pochází z řečtiny⁸⁵. Druhé slovo, jež nám k identifikaci slovanského podsvětí může být užitečné, je „háj“. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů* ho vysvětluje jako „vydělené místo určené k pobytu mrtvých předků, doslovně, místo, kde žijí mrtví“[...]“⁸⁶. Později se ujalo spíše k označení kultovních míst, které Slované nazývali „posvátný/svatý háj“ či „Svatobor“. Svaté háje byla ploty ohrazená a udržovaná místa se starými duby, posvátnými stromy Slovanů⁸⁷. Do hájů byli Slované i pohřbíváni⁸⁸, je tedy možné, že i posvětí mělo podobu (dubového) lesa?

Červenák tak Náv chápe. Popisuje ji jako zdánlivě nekonečný les, nazývaný Les věčnosti, s obrovskými stromy s mohutnými kmeny, mezi nimiž se ve středu tyčí kolosální Velehub. Do Lesa věčnosti putují duše smrtelníků, které zde nezátížené pozemskými starostmi v klidu žijí svůj posmrtný život. Náví protéká Řeka duší, přes kterou Rogana ve *Vládci vlků* převáží na loďce Morena, což je motiv známý spíše z řecké mytologie. Slovanům žijícím na našem území byla ale představa převozníka, který převáží zemřelé duše přes záhrobní řeku, známá a některé skupiny Slovanů si ji přivlastnily⁸⁹.

⁸³ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Válka s běsy*. Praha, 2006, s. 194. ISBN 80-86939-18-9.

⁸⁴ PROFANTOVÁ, Naďa, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 229–230.

⁸⁵ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 134.

⁸⁶ Tamtéž, s. 78.

⁸⁷ Tamtéž, s. 164–165.

⁸⁸ WARNER, Elizabeth. *Ruské mýty*. Praha, 2006, s. 40. ISBN 80-7309-359-6.

⁸⁹ VÁŇA, Zdeněk, s. 134–135.

Záhrobní svět pak autor rozděluje do několika blíže nespecifikovaných částí – v jedné části má Černaboh příbytek v mohyle z kostí, další je temné srdce záhrobí, pak samotný Les věčnosti. Kromě Morenina sídla v kořenech Veledubu, kde Řeka duší pramení, se kolem celé Návi rozprostírají velké lány pšenice, na nichž se pasou stáda dobytka, která hlídá sám Veles.

„Jakási temná masa se brodila zlatavým mořem obilí. Roganovi chvíli trvalo, než si uvědomil, že je to veliké stádo dobytka. V jeho čele šel obrovský býk. Pod kopyty se mu chvěla zem a jeho dech rozhrnoval pšenici jako poryvy silného větru. Na zádech nesl postavu podobnou lidské, ale nesrovnatelně robustnější a s obrovskými kopyty místo chodidel. Z hřívý sluncem vybělených vlasů trčela dvojice zahnutých rohů. Byly tak velké, že obyčejnému člověku by jejich váha určitě zlomila vaz.“⁹⁰

Můžeme si všimnout, že Veles je zpodobněn s býčími atributy (rohy, kopyta), které odráží jeho funkci coby boha skotu. V reálné historii byly Velesovy rohy nejspíše jedním z důvodů, proč křesťanství degradovalo Velese na běsa, čerta⁹¹.

S Velesem se poprvé přímo setkáváme ve *Vládci vlků*, když v mohyle z kostí hraje s Černabohem hru o Roganovu duši. Roganovi je totiž předurčeno brzy zemřít. Černaboh pro něj chce získat více času, aby mohl naplnit své poslání (porazit Belbohovi přísluhovače, stát se pánem Krvavého ohně). Veles nakonec vyhraje a je rozhodnuto, že Roganova duše bude patřit Návi. Černaboh se ale nevzdá a společně s Morenou se jim podaří Velese obejít.

4.1.2.3 Bůh je žena: Chors jako feministická bohyně

„Chors měla bílé vlasy, nebylo to však matné stříbro stařeckých šedin, ale zářivá vlákna měsíčního svitu.“⁹²

Při naší první zmínce o Chorsovi (v podkapitole 3.3) jsme si příliš nelámali hlavu s tím, jakou funkci tomuto bohovi přiřadit, označili jsme ho jednoduše za solární božstvo. Nyní už ale musíme být trochu konkrétnější a naznačit problematiku, která se s Chorsem pojí.

Zdroje, jež nám dokazují jeho existenci, jsou opět ruského původu (*Povest vremených let, Život sv. Vladimíra, Slovo o pluku Igorově*)⁹³, jeho kult tak můžeme bezpečně prokázat právě na ruském území. V pramenech ale chybí jeho podrobná charakteristika a i badatelé, ač se většinou shodují na solární funkci, mají problém s Chorsovým pravým posláním.

⁹⁰ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Vládce vlků*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 163. ISBN 80-86390-90-X.

⁹¹ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 77.

⁹² ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Vládce vlků*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 185. ISBN 80-86390-90-X.

⁹³ PROFANTOVÁ, Nad'a, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 82.

Jeden názor vysvětluje Chorse jako sluneční božstvo, neboť z etymologického hlediska se původ slova chors odvozuje z íránského prostředí (chursid, chorše = zářící slunce)⁹⁴. Ruský pantheon ale sluneční božstvo má, je jím Dažbog. Znamená to tedy, že Vladimírův soubor bohů obsahoval dva bohy s podobnými funkcemi? Michal Téra se v tomto ohledu domnívá, že Chors byl původem alanské božstvo, které splynulo se slovanským Dažbogem⁹⁵. Připisuje mu tedy funkci slunečního boha, nikoli měsíčního. Kde se ale vzala domněnka, že mohlo jít o boha měsíce?

Jde skutečně jen o hypotézu založenou na informaci, jež se dočítáme ve *Slově o pluku Igorově*. Píše se v něm o knížeti Vseslavovi, který v noci v podobě vlka před rozbřeskem zkrříž cestu Chorsovi⁹⁶. Kníže se ve vlkodlaka mohl přeměnit jen v noci, a to je důvod, proč se o Chorsovi někdy mluví jako o měsíčním bohu⁹⁷.

Červenák se v prózách přiklání k pojetí Chorse jako měsíčního boha. O čistě volné nakládání se slovanskou mytologií už ale jde v případě genderové proměny boha Chorse v bohyni Chors. V ruském prostředí je sice doložená úcta k měsíci jako ženské bytosti (snad díky stykům s Řeky)⁹⁸, ale tvrdit, že mohlo jít o Chors, by bylo čistě hypotetické.

Měsíční bohyně oplývá magickou silou, kterou propůjčuje pouze ženám, které ji uctívají. To je případ Roganovi společnice, vědmy a bojovnice Mireny, která se Chors velmi často zaklíná. Od Chors pramení její čarodějná moc. Užití Mireniných schopností pak občas doprovází souvislost s měsíčním svitem.

„Vypadalo to, jako by se rozptýlené světlo měsíce najednou stáhlo k čarodějce. Všechno kolem se propadlo do absolutní tmy, zatímco Mirenu naopak obestřela jasná stříbrná záře. Rogan se nedokázal ubránit dojmu, že vědma vysála z okolí všechnu moc své měsíční paní Chors. Svit byl rozmazaný jako sluneční světlo pronikající hustou mlhou.“⁹⁹

Chors zastupuje v příběhu zcela ženský element. Je výrazně feministická, odmítá muže, naopak uznává ženskou lásku – lásku ženy k ženě. Zjevuje se v podobě sovy nebo v podobě nahé ženy s bílými vlasy a očima bez zorniček. Přemíra užívání její moci Mireně způsobuje krvácení

⁹⁴ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 79.

⁹⁵ TÉRA, Michal, cit. dílo, s. 126.

⁹⁶ *Slovo o pluku Igorově* [online]. Praha, 1977, s. 43 [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:9b74aa207298c0d1a024c25af34fc52f>.

⁹⁷ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 79.

⁹⁸ Tamtéž, s. 60.

⁹⁹ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Vládce vlků*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 50. ISBN 80-86390-90-X.

a bolesti v podbřišku. Jde vlastně o krvavou oběť, platbu za propůjčenou měsíční magii. Sama Chors za své služby žádá spíše fyzickou lásku. V *Radhostově meči* se také mluví o obětování kohouta na její počest, který byl v reálné historii obětním zvířetem zasvěceným právě Chorsovi¹⁰⁰.

Mirena má s Chors zvláštní vztah. Obě ženské postavy spojuje magická měsíční síla a sama Chors přiznává, že má pro Mirenu slabost. Když se ale měsíční bohyně dozví, že Mirena tajně spolupracuje s Belbohovými uctívači, potrestá ji tím, že ji zbaví schopností. Vrátil jí je až v momentě, kdy se v *Krvavém ohni* blíží finální bitva a kdy je Mirena osvobozena ze zajetí od Belbohových uctívačů, kde byla zraněna a znásilněna. To Chors jako panenská bohyně vnímá jako nejhorší způsob pošpinění ženskosti. Když Mirena v bitvě ve Vraniboru zemře, neodejde do Návi s Morenou jako většina duší, ale odvede si ji s sebou sama Chors. „*Půjde se mnou, do světa v koruně Veledubu, jako polobožská bytost, členka mé družiny.*“¹⁰¹

4.1.2.4 Bohyně smrti Morena

*„Měl dojem, že někdo stojí za ním a upřeně ho pozoruje. Husí kůže se změnila ve skutečný ledový chlad. Dech se mu měnil v chomáče bílé páry. Pomalu se otočil. V temnotě, sotva tři kroky od něj, někdo stál. Drobná, útlá postava v haleně bílé a jemné jako mlha nad jezerem. Přízračné světlo jako by se odráželo od bledé tváře lemované vodopádem hustých černých vlasů. Když dívčí rty zkrivil pobavený úsměv, Rogan měl pocit, že mu zamrzlo srdce.“*¹⁰²

Jako poslední z „aktivních“ bohů ze série *Černokněžník* se budeme zabývat Morenou (také Morana, Mařena apod.). Je poněkud paradoxní, že Morena je jednou z nejznámějších postav slovanského pohanství. Paradoxní proto, že u starých Slovanů nejspíše nikdy uctívána nebyla a stejně jako Vesna byla pouze výplod pozdního folklóru¹⁰³.

Morena v lidové kultuře ztělesňuje zimu a smrt. Její vynášení ze vsi se pojí s jarními slavnostmi, kdy bylo třeba Morenu utopit (někdy spálit), aby byl zajištěn příchod jara¹⁰⁴. Jde o cyklickou představu, že něco musí skončit, aby něco jiného mohlo začít. Morena musí rituálně zemřít, aby

¹⁰⁰ PROFANTOVÁ, Naďa, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 82.

¹⁰¹ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Krvavý oheň*. Praha, 2005, s. 295. ISBN 80-86939-09-X.

¹⁰² ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Vládce vlků*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 52–53. ISBN 80-86390-90-X.

¹⁰³ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 101.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 210–212.

se mohlo zrodit jaro. Ale až obrozenecké hnutí Morenu naplno pojalo jako personifikaci smrti¹⁰⁵.

Morena v cyklu *Černokněžník* představuje bohyni smrti, respektive smrt samotnou. U postav je její jméno předmětem klení (například „*Moreniny kosti!*“¹⁰⁶, „*Moreniny zuby, zachraptěl Rogan.*“¹⁰⁷). Mnohem častěji je pak její jméno skloňováno jako synonymum pro smrt nebo zimu: „*Nemysli na setkání s Morenou*“¹⁰⁸, „*Zákeřný vrah poslal mého otce do náručí Moreny [...]*“¹⁰⁹, „*Sníh, kterým Morena celý uplynulý měsíc vytrvale zasypávala kraje západně od Vltavy a Labe až k Oharce, Bilině a Mži, se rychle rozpouští!*“¹¹⁰.

Bohyně smrti se stává Roganovým průvodcem v podsvětí říši poté, co Rogan zemře. Pojetí bohyně jako té, co poskytuje hrdinovi odpovědi na otázky, je podle Josepha Campbella častý motiv napříč různými mytologiemi. Žena-bohyně nabízí hrdinovi poznání, je v roli té, která hrdinu vábí nebo vyzývá a dává hrdinovi možnost zbavit se toho, co ho svazuje¹¹¹.

V podkapitole 2.1.1, kde jsme se Josephem Campbellem zabývali, jsme řekli, že jeho myšlenky, co se cesty mytologického hrdiny týče, které v nejrůznějších mýtech vyzoroval, můžeme použít i na současnou populární kulturu a na nemytické hrdiny. Proto i Červenákovu Morenu můžeme pomocí Campbella takto charakterizovat.

Morena Rogana dovede skrz Náv až do svého sídla v kořenech Veledubu. Zde mu poskytuje odpovědi na otázky ohledně jeho smrti, božského světa a také o jeho zemřelé rodině, tedy o jeho minulosti, která se z části stala Roganovými okovy, kterých je třeba se zbavit, aby mohl naplnit své poslání, pro něž byl Černabohem vyvolen.

V postavě Moreny je něco tragického. Jde o věčnou samotu a chlad, který ji neustále obklopuje. Možná to je i ten důvod, proč mezi ní a Roganem dojde k intimnímu sblížení. Morena má pro Rogana slabost po celý děj *Černokněžníka*. Jejich zvláštní vztah je částečně důvodem, proč společně s Černabohem pošle Rogana zpět do říše živých, proč ho varuje před nebezpečím a proč ve *Válce s běsy* vyslyší Roganův příkaz a ve smrtelném světě zavře průchod do Návi, který samolibě otevřela svým uctíváním.

¹⁰⁵ PROFANTOVÁ, Nad'a, PROFANT, Martin, cit. dílo, s.137.

¹⁰⁶ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Radhostův meč*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 64. ISBN 80-86390-96-9.

¹⁰⁷ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Krvavý oheň*. Praha, 2005, s. 278. ISBN 80-86939-09-X.

¹⁰⁸ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Radhostův meč*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 209. ISBN 80-86390-96-9.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 48.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 7.

¹¹¹ CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. 2. vydání. Praha, 2017, s. 102–103. ISBN 978-80-257-2184-1.

Morena je popisována jako velmi mladá žena s černými vlasy, oblečená v bílých šatech. A právě do bílé barvy bývá často odívána figurína Moreny, jež se vynáší ze vsi. Bílá je tak barvou smrti. Zajímavý je ale i kontrast bílé s černou, který Morenu charakterizuje – bílá smrt a prázdnota proti černé temnotě a smutku. Kontrastu barev si můžeme všimnout například v této ukázce:

„Vlasy měla černé jako havraní peří a tak husté, jak u žádné smrtelné ženy ještě neviděl. Pohlédl jí do tváře. Byla to tvář mladičké ženy, vlastně ještě děvčete, s velmi bledou a jemnou pokožkou, oplývající zvláštním nepozemským půvabem. Oči ji však prozrazovaly. V jejich temných hlubinách se skrývala paměť věků. [...] Ona byla matkou světů. A jednoho dne bude i jeho ničitelkou.“¹¹²

Morena má tedy podobu mladé dívky, ale je poukázáno na její prastarost a věčnost, protože smrt tu bude pořád.

4.2 Červenákův pantheon v sérii *Bohatýr*

Po poměrně obsáhlém rozboru mytologického světa v sérii *Černokněžník* se nyní budeme obdobně zabývat slovanskými bohy v druhé ze sérií, na které se tato práce zaměřuje, a to na trilogii *Bohatýr* (*Ocelové žezlo*, *Dračí carevna*, *Bílá věž*). Nepůjde už však o podobně rozsáhlou podkapitolu, neboť, jak jsme uvedli už v první kapitole našeho textu, mytologická složka v trilogii zobrazující dobrodružství staroruských bohatýrů (zdánlivě) nemá převládající roli, ačkoliv sama o sobě je pro děj důležitá.

Prostředí příběhu – Kyjevská Rus v 10. století – odráží to, jací bohové jsou postavami uctívány. Na rozdíl od *Černokněžníka*, kde byl předmětem kultu autorem rozšířený „všeslovanský pantheon“, se v sérii *Bohatýr* setkáváme s uctíváním souboru bohů, kteří jsou typičtí pro východní Slovy. Nemůžeme však zcela mluvit o Vladimírově pantheonu (viz podkapitola 3.3), neboť i zde Červenák okruh bohů rozšířil. Děj *Bohatýra* se navíc odehrává v období vlády knížete Svjatoslava, nikoliv za vlády jeho nejmladšího syna Vladimíra, který na Kyjevské Rusi provedl náboženskou reformu (nám známou jako Vladimírův pantheon).

My ale můžeme říci, že Juraj Červenák při budování svého pantheonu z toho Vladimírova vycházel, neboť v *Bohatýrovi* jsou uctíváni stejní bohové, které obsahuje i východní pantheon (Perun, Dažbog, Chors, Stribog, Simargl a Mokoš) spolu s Velesem, kterého však Vladimír do

¹¹² ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Vládce vlků*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 158. ISBN 80-86390-90-X.

svého pantheonu nezařadil¹¹³. Autor tuto skupinu bohů ještě doplnil postavami z démonolatrie (tj. úcta k démonům) a východního folklóru – Kostroma, Vodnajoj, Div.

Perun je i zde v postavení nejvyššího boha. Svjatoslavovo vojsko ale i bohatýrská družina však daleko více akcentují jeho válečnou funkci. Nás to jistě nepřekvapí. V podkapitole 3.1.1 jsme mluvili o tom, že hromovládce nabyl důležitosti právě v období válečného stavu a že právě to byl důvod, proč solární božstvo (Svarog) bylo nuceno ustoupit do pozadí. Vzhledem k tomu, že celá bohatýrská trilogie je vyprávěním o Svjatoslavových válečných taženích, důležitost Peruna pro postavy příběhu nám je více než jasná.

Postavy se Perunem velmi často zaklínají, jeho jméno užívají jako bojový pokřik a těm nejlepšími válečníkům se na krku houpe přívěšek s Perunovou sekerou, což je jeho atribut. „*Tohle je amulet Peruna Hromovládce, nejmocnějšího válečníka mezi všemi bohy, ochránce Kyjeva a zemí kolem Slavutiče, Dviny a Ilmeňského jezera. Nosí ho ti nejlepší bohatýři ve službách Kyjevského veleknížectví.*“¹¹⁴ S Perunem se stejně jako v sérii *Černokněžník* sestáváme i při popisech počasí: „*Někde v dálce zahřmělo, jako by i sám Perun chtěl pozdravit vítěze*“¹¹⁵.

Perun je však jediný „aktivní“ bůh, který v příběhu vystupuje. On je ten, který Iljovi, jednomu z bohatýrů, nadělil nadlidskou sílu a vybral si ho jako svého šampiona pro boj se zlem, podobně jako byl pro boj se zlem vybrán Černý Rogan Černabohem. O Perunovi se v souvislosti s postavou bohatýra Ilji Muromce budeme zabývat ještě v podkapitole 5.4.

Ostatní slovanští bohové jsou již zcela pasivní. Setkáváme se s nimi prostřednictvím postav, které se jimi zapřísahají a zaklínají. Jejich jména jsou také užívána ke klení nebo prostřednictvím autorových popisů, ten jejich jména a funkce užívá jako metafor pro popis prostředí, počasí apod.

Sluneční bůh Dažbog, východní podoba Svarožice, v bohatýrské trilogii reprezentuje slunce. „*Když se konečně probudil Dažbog a nebeskou temnotu zpřetrhala záře jeho zlatohřívého slunečního oře, netrpělivě podupávajícího někde za obzorem, dorazili k brodu několik verst severně od Muromě.*“¹¹⁶ Na ukázce si můžeme všimnout, že o Dažbogovi se mluví v souvislosti s koněm. Když jsme popisovali Svarožice a jeho roli v sérii *Černokněžník*, zmínili jsme se mimo jiné i o tom, že kůň byl jeho atributem. To neplatilo jenom o Svarožicovi, ale o válečných

¹¹³ PROFANTOVÁ, Nad'a, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 155.

¹¹⁴ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Ocelové žezlo*. Praha, 2006, s. 181. ISBN 80-86939-29-4.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 161.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 69.

a solárních božstvech obecně¹¹⁷. Proto nás nemusí zaskočit, že líčení východu či západu slunce je většinou popisováno právě ve spojitosti s Dažbogovým slunečním koněm.

Chors je i zde pojatá jako bohyně, ale u žádné z postav není předmětem kultu. Její jméno se objevuje ojedinelé v *Ocelovém žezle*, prvním dílu trilogie. „*Západní obloha nadobro potemněla a měsíční bohyně Chors rozsypala po sametové klenbě nad Muromí hrst třpytivých hvězdných střípků.*“¹¹⁸ Důvodem, proč zde bohyně vystupuje tak málo, je s největší pravděpodobností fakt, že v této sérii není téměř žádná výrazná ženská postava, která by podobně jako Mirena v *Černokněžníkovi* bohyni měsíce uctívala. V závěrečném díle trilogie (v *Bílé věži*) se nicméně setkáváme s alanskou princeznou Semirou, která uctívá bohyni Chursun (původně nejspíš sluneční bůh Skytů a Saramanů). Chursun je *de facto* totožná s Červenákovou Chors. Podle informací z dodatku k poslednímu dílu týkajícího se mytologických postav a bytostí na to autor ostatně sám upozorňuje¹¹⁹.

Stribog, větrný bůh, je i v této sérii personifikací větru stejně jako jeho potomci: „*Synové Striboga, pána větrů, mu čtverácky cuchali dlouhé vousy a pohrávali si s pramenem vlasů na vyholeném temeni*“¹²⁰. Ale i jeho jméno se v knihách objevuje pouze sporadicky.

Totožně je na tom i Simargl. Tento bůh nás i spolu s velkým množstvím badatelů dostává do rozpaků, a to z toho důvodu, že o něm prakticky nic nevíme. V podkapitole 3.3 jsme sice naznačili, že by mohlo jít o boha s hospodářskou funkcí, jde ale spíše o hypotézu než o fakt. Juraj Červenák v *Ocelovém žezle* označil Simargla za dvouhlavého boha, přiřkl mu funkci posla bohů a podobu ptáka (orla). „*Varjagové útočící na synagogu i čelící kočovnickým jezdcům se překvapeně ohlíželi a třestili oči na vlající Svjatoslavův prapor s Perunovou sekerou a dvouhlavým božským ptákem Simarglem.*“¹²¹

K přidělení funkce božského posla mohla Červenáka vést skutečnost, že „*Simargl se považuje za prostředníka mezi božstvy nebeskými a zemí (tj. mezi mytickými sférami) [...]*“¹²². Podobu ptáka zase můžeme vysvětlit pomocí etymologie a íránské mytologie, jež uctívala mytického ptáka (později okřídleného psa), který byl nazýván Simurg¹²³.

¹¹⁷ PROFANTOVÁ, Nad'a, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 113.

¹¹⁸ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Ocelové žezlo*. Praha, 2006, s. 102. ISBN 80-86939-29-4.

¹¹⁹ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Bílá věž*. Praha, 2012, s. 601. ISBN 978-80-86939-86-5.

¹²⁰ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Ocelové žezlo*. Praha, 2006, s. 257–258. ISBN 80-86939-29-4.

¹²¹ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Bílá věž*. Praha, 2012, s. 250. ISBN 978-80-86939-86-5.

¹²² PROFANTOVÁ, Nad'a, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 202.

¹²³ TĚRA, Michal, cit. dílo, s. 133–134.

V podkapitole věnované Vladimírově pantheonu jsme zmiňovali, že Mokoš reprezentovala kult Matky země a že pro svou plodivou sílu byla uctívána především u žen. V *Bohatýrovi* bývá jmenována jako matička Mokoš. Předmětem kultu zde ale u žen není, protože jak jsme psali výše, v této sérii jsou ženské postavy ponechány stranou. Matičku Mokoš nejvíce vyzývá příslušník bohatýrské družiny, Mikula Seljanovič, který byl před bohatýrskou kariérou sedlákem, a proto má z bohatýrů nejsilnější vztah k půdě. „*Jsem sedlák, příliš ve mně zakořenila víra ve Velese a v Mokoš, kteří se starají o dobrou úrodu. I Peruna mám v úctě, protože na jaře přináší potřebný déšť a blesky hubí zlé mocnosti, co hnízí v zemi.*“¹²⁴

S Velesem se i zde stejně jako v *Černokněžníkovi* setkáváme v podobě strážce záhrobí. Jeho význam pro příběh je však podobně jako u všech dosud představených bohů v sérii *Bohatýr* omezený jen na zvolání a klení: „*U Velesových kopyt... ‘ zachraptěl Mikula*“¹²⁵, „*Velesovy rohy, ‘ zaklel Svjatoslav [...]*“¹²⁶. S Velesem se naše cesty v *Bohatýrovi* sice nikdy přímo neprotnou, přesto z citátů, jež zde předkládáme, můžeme pochytit, jak Veles v Červenákově podání vypadá. Opět jsou zmíněna kopyta a jeho reálné atributy – býčí rohy.

Nakonec jsme si nechali tři postavy východního folklóru, které Červenák povýšil na úroveň slovanských bohů. První z nich je Kostroma, která je jakousi obměnou naší Moreny. Původně však nebyla ženskou postavou¹²⁷. V *Bohatýrovi* je označována za vládkyni a průvodkyni mrtvých a stejně jako u Moreny v *Černokněžníkovi*, je i zde její jméno užito jako eufemismu pro smrt. „*Než si nás všimli a zatroubili na poplach, přivítalo se s Kostromou dobrých patnáct chlapů.*“¹²⁸ „*Ale Kostroma jako by je naschvál chtěla dál trápit, a ať už se jakkoli snažili dostat do její náruče, vždycky je s krutým smíchem odehnala zpátky mezi živé.*“¹²⁹

Další postavou přidanou k Červenákově pantheonu je Vodnajoj, folklórní a démonolatrická vodní bytost, pro niž bychom v Čechách našli pojmenování hasrman¹³⁰. Autor však Vodnajoje zbožštil a přidělil mu funkci vládce řek.

Poslední, kým Červenák obohatil východní skupinu bohů, je Div, což je v autorově podání strážce lesů. Původně byl div (také diva) název pro démona¹³¹ spojovaného s lesem¹³². Diva už

¹²⁴ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Ocelové žezlo*. Praha, 2006, s. 147. ISBN 80-86939-29-4.

¹²⁵ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Bílá věž*. Praha, 2012, s. 563. ISBN 978-80-86939-86-5.

¹²⁶ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Ocelové žezlo*. Praha, 2006, s. 350. ISBN 80-86939-29-4.

¹²⁷ TĚRA, Michal, cit. dílo, s. 142.

¹²⁸ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Dračí carevna*. Praha, 2007, s. 23. ISBN 978-80-86939-61-2.

¹²⁹ Tamtéž, s. 39.

¹³⁰ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 114.

¹³¹ Tamtéž, s. 105.

¹³² PROFANTOVÁ, Naďa, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 63.

jako ženská postava byla v ukrajinské oblasti považována za vládkyni rusalek¹³³. V tomto podání se s Divou setkáváme i my, ale v povídce *Z posvátné vody zrozená* z knihy *Válka s běsy*, která přímo navazuje na sérii *Černokněžník*.

V Červenákově bohatýrském světě ale nejsou uctíváni jen tito slovanští bohové. V Roganově sérii to tak v podstatě bylo. Svět *Černokněžníka*, jehož děj probíhal zhruba na přelomu 8. a 9. století, je na našem území dobou, kdy slovanské pohanství bylo každodenní a aktivní součástí života. Sice se k nám již vlivy křesťanství dostávaly, ale zatím jen v omezeném množství a náboženství kříže bylo považováno za něco cizího a relativně vzdáleného, ačkoliv určitá hrozba rozpínající se monoteistické víry ve vzduchu visela. Tato situace je v *Černokněžníkovi* do jisté míry reflektována i v myšlení postav, které křesťanství vnímají negativně: „*Křesťanství!*‘ *Zdravko to slovo skoro vyplivl. Rychle se chopil amuletu a políbil ho. Víra slabochů a pomatenců. [...]*“¹³⁴. Na jiných postavách, a to těch, které se nedávno poklonily kříži, Červenák ukazuje, jak je v nich i přesto stále zakořeněno staré náboženství. „*Jakmile rozhrnuli houštinu na břehu, uviděli tu hrůzu na opačné straně bystriny. Někteří družiníci zapomněli na svůj nedávný křest ve vodách Moravy a šeptem se zaklínali jmény starých bohů.*“¹³⁵

V *Bohatýrovi* je situace přeci jen o trochu jiná. Kolem Kyjevské Rusi (ale i v ní) žilo v 10. století velké množství rozdílných národnostních i kulturních skupin spolu se svými náboženskými vyznáními. Křesťanství, potažmo Byzantská říše jakožto křesťanská velmoc, byla jen za rohem stejně jako židovská Chazarská říše. Náboženství se tu tedy vzájemně mísila s setkávala se.

V *Bohatýrovi* vedle sebe koexistuje slovanské pohanství, křesťanství, islám a například ještě severská víra. Kníže Svjatoslav, ač sám pohan, není proti ostatním náboženstvím vyhrazen. Tuto skutečnost v *Ocelovém žezle* komentuje slovy: „*Samozřejmě, že můžete dál vzývat toho svého Alláha! V mém vojsku jsou křesťané, vyznavači Odina i ti, co obětují Perunovi! Na víře prd záleží, důležitá je jen oddanost vojevůdci!*“¹³⁶.

¹³³ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 111.

¹³⁴ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Vládce vlků*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 23. ISBN 80-86390-90-X.

¹³⁵ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Válka s běsy*. Praha, 2006, s. 127. ISBN 80-86939-18-9.

¹³⁶ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Ocelové žezlo*. Praha, 2006, s. 92. ISBN 80-86939-29-4.

5. Bohatýři dávných časů: ruské byliny jako zdroj inspirace

„Jsme bohatýři, výkvět kyjevského vojska, a nesmíme myslet na vlastní prospěch. Důležité je jen ono vyšší poslání, tedy boj s nepřáteli Kyjeva a našeho gosudara, velkoknížete Svjatoslava.“¹³⁷

Pro sérii *Bohatýr* si Juraj Červenák bral inspiraci z ruských bylin. Mohlo by se zdát, že byliny, žánr ústní lidové slovesnosti, který je hrdinsko-epickým vyprávěním o bohatýrech (elitních hrdinných válečnících), jejichž děj je zasazen převážně do období vlády Vladimíra I.¹³⁸, nebude mít se slovanským pohanstvím mnoho společného. Přesto v této staroruské hrdinské epice můžeme pod křesťanským nátěrem a pod udatnými činy bohatýrů nalézt ozvěny slovanské mytologie. Nynější kapitola se pokusí předložit problematiku ruských bylin ve vztahu ke slovanské mytologii a také představit nejvýraznější postavy staroruských bylin, jako jsou bohatýři Svjatogor, Volch Vseslajevič, Mikula Seljanovič a Ilja Muromec, kteří jsou zároveň i hlavními postavami Červenákovy bohatýrské trilogie.

Byliny se začaly zaznamenávat až mezi 18. a 19. stoletím. Do té doby byly šířeny pouze ústně. Pro jejich starý původ v nich lze vypátrat mytické prvky, které za chvíli uvedeme. Byliny však nemůžeme brát jako nezpochybnitelný pramen při hledání motivů slovanského pohanství, protože, jak už uvádí Naďa a Martin Profantovi v *Encyklopedii slovanských bohů a mýtů*, neexistuje jasná metodologie, která by zřetelně vymezila, co je mytické, pohádkové a folklórní¹³⁹.

Staroruskou hrdinskou epiku můžeme na základně obsahu rozdělit do dvou proudů. V prvním bojuje bohatýr se zlem v přírodní (živly) nebo mytické (např. boj s drakem) formě. Druhá kategorie zobrazuje povětšinou historické zlo, které reprezentují nepřátelé Kyjevské Rusi, jakými byli například Pečengové, Tataři nebo Polovci¹⁴⁰. V Červenákových prózách se setkáme se zlem v obou zmíněných podobách. Autorovi bohatýři se při snaze rozšířit hranice Kyjevského knížectví střetávají s Bulhary, Chazary i Pečengy, tedy s historickou formou zla. Během válečných tažení se však neplánovaně dostávají do situací, které je donutí utkat se se zlem nadpřirozeným (draci, divoženky, čarodějové, ...). Mytické zlo pro ně, respektive pro

¹³⁷ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Dračí carevna*. Praha, 2007, s. 181–182. ISBN 978-80-86939-61-2.

¹³⁸ Připomínáme, že děj *Bohatýra* se odehrává za vlády knížete Svjatoslava I. Igoreviče, otce Vladimíra I.

¹³⁹ PROFANTOVÁ, Naďa, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 53.

¹⁴⁰ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 258.

jejich fikční svět, však není očekávané. Na rozdíl od *Černokněžníka* u postav v bohatýrské sérii nadpřirozeno většinou vyvolává pocit údivu a překvapení.

Boj se zlem (často právě v podobě draka/hada), jež narušuje řád světa, známe hlavně z pohádek, z Bible (drakobijci archanděl Michael a sv. Jiří) a setkáváme se s ním i v bylinách. Tento boj má ale daleko hlubší kořeny. Patří ke společnému mýtu sdílenému mezi indoevropskými národy¹⁴¹ (objevuje se ale i u národů neindoevropských). V bylinách je tak souboj se zlem (drakem) jedním z dozvuků slovanského pohanství, na které jsme výše upozorňovali.

Pro indoevropskou oblast je typické, že ten, kdo se s hadem/drakem utká, bývá hromovládce – Thor bojuje s Jörmungandrem (Midgardsormrem), Indra s Vrtrou. Mýty, které obsahují souboj s kosmickým hadem představujícím chaos, většinou líčí počátek, nebo naopak konec světa. Hromovládce pak bojem chaos přemění v pořádek a do světa (opětovně) vnese řád. Podobně drakobijci z epických příběhů a pohádek zabijí zlo, které ohrožuje jejich malý svět, jejich mikrokosmos¹⁴². V bylinách jsou jimi naši bohatýři – Ilja Muromec, Aljoša Popovič, Dobryňa Nikitič nebo pohádkový hrdina carevič Ivan.

Co už je ale zcela vlastní pro oblast východní Evropy, je motiv boje na mostě¹⁴³. Zmiňujeme to hlavně proto, že i u Červenáka se tento motiv objeví. V *Dračí carevně* bojují bohatýři v podsvětí s drakem na železném mostě, který spojuje jednu část podsvětní říše s ostrovem věčného jara Bujanem, na němž vyvěrá pramen věčného mládí.

Boj s draky už ale opouštíme. Nyní se podíváme na motiv kolektivního hrdiny, který je (jak už jsme uvedli v podkapitole věnované hrdinské fantasy) důležitým motivem svazujícím celou trilogii.

Skupina hrdinů se v popkulturním prostředí objevuje poměrně často – vezměme jen komiksové týmy superhrdinů jako jsou Avengers, Liga spravedlivých nebo Strážci galaxie, ale i různé týmy sportovní nebo hudební skupiny. Hrdinské kolektivy ale nejsou v žádném případě záležitostí novodobou. Už u antických Argonautů můžeme sledovat motiv kolektivního hrdinství, tedy skupinu postav, kterou spojují sdílené hodnoty a společný cíl (v případě Argonautů jde o získání zlatého rouna). Stejně jako Argonauty můžeme jmenovat ještě například Dumasovy mušketýry, jejichž sdílený postoj je sám o sobě nejlépe vyjádřen oním heslem: *jeden za všechny, všichni za jednoho*.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 258.

¹⁴² TÉRA, Michal, cit. dílo, s. 229.

¹⁴³ Tamtéž, s. 297.

Michaela Malíčková v souvislosti se skupinovým hrdinstvím rozlišuje dva druhy kolektivů. První, označený jako *ab ovo*, sdružuje hrdiny, pro které je kolektivnost přirozená. Naproti tomu u kolektivu *ad hoc* se hrdinové sdruží pouze na omezený čas¹⁴⁴ z důvodu splnění náročného questu nebo za účelem boje se zlem, na které by sami nestačili.

Červenákovi bohatýři patří pochopitelně do první z možností – do kolektivu *ab ovo*. Už samotná příslušnost ke kyjevskému vojsku je pro ně závazkem, proč držet spolu. Za jejich soudržností ale stojí i něco víc než jen jejich vojenská povinnost. Podobně jako u *Třech mušketýrů* se i zde ozývají hodnoty *motta jeden za všechny, všichni za jednoho*. Členové bohatýrské družiny se oslovují jako bratři a někdy také jako (Svjatoslavovi) vlci, pro které je pospolitost smečky podobně důležitá jako pro naše bohatýry. Podstatu toho, co to znamená být bohatýr, Červenák výstižně vysvětluje v *Ocelovém žezle*, prvním dílu trilogie: „*V bitvě pochopíš, že jsi opravdu součástí družiny a zlatá sekerka na tvé hrudi není jen pro ozdobu. Svět už nebude rozdělený na tebe a na ty ostatní. Rozdělí se na nás a na ty ostatní. Právě v tom je bohatýrský úděl*“¹⁴⁵.

Je přitom zajímavé, že v bylinách vystupují hrdinové-bohatýři častěji samostatně. Každý bohatýr má své vlastní příběhy a hodnoty jako svornost, jednota a důležitost kolektivu, které jsme výše jmenovali, v bylinách nejsou tak silně akcentovány.

Uvedeme ještě jedno dělení staroruských bohatýrských pověstí. Byliny lze rozdělit podle postav bohatýrů do dvou skupin – na starší a mladší bohatýry. Do první skupiny patří nám již známá jména: Volch Vseslajevič, Mikula Seljanovič a Svjatogor. Mladší bohatýry reprezentuje například Aljoša Popovič a Dobryňa Nikitič v čele s nejslavnějším Iljou Muromcem¹⁴⁶. My toto dělení předkládáme hlavně proto, že se i v *Bohatýrovi* svým způsobem odráží.

První bohatýry, které při čtení *Ocelového žezla* potkáváme společně s Iljou, jenž je zatím obyčejným vesničanem a mrzákem, je právě trojice *starých* bohatýrů (Volch, Mikula, Svjatogor). Nejstarší z nich je Svjatogor, který je popisován jako stárnoucí nebo prošedivělý. Mikula s Volchem sice od nejmladšího Ilji nejsou věkově příliš vzdálení, přesto je vnímáme jako ty starší a původní, a to snad právě proto, že se s nimi seznamujeme jako s prvními. Tito bohatýři jsou zároveň nejvýznamnějšími členy Svjatoslavovy družiny.

¹⁴⁴ MALÍČKOVÁ, Michaela a kol., cit. dílo, s. 107.

¹⁴⁵ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Ocelové žezlo*. Praha, 2006, s. 217. ISBN 80-86939-29-4.

¹⁴⁶ PROFANTOVÁ, Naďa, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 52–53.

5.1 Jegor Svjatogor

V bylinách vystupuje Svjatogor (někdy Svatohor, podle místa, kde žil) jako obr, bohatýr s obrovskou silou, která ho tíží jako břemeno a kterého ani země neunes¹⁴⁷. V příběhu o Svjatogorově smrti se setkává s Iljou Muromcem, kterému v momentě své smrti předává svou sílu¹⁴⁸.

Michal Téra se domnívá, že Svjatogor má blízko nebo přímo reprezentuje nebeské božstvo (snad Svaroga), neboť „*je stejně znavený, umírá, a především je explicitně řečeno, že je oddělen od matky-země – pro svou tíhu na ni nemůže vstoupit*“¹⁴⁹. V hromovládném Iljovi, který od Svjatogora v bylinách přijímá sílu, do určité míry ho tedy nahrazuje, pak Téra vidí analogii zastínění Svarogova kultu kultem Perunovým¹⁵⁰. Téra se tak snaží dokázat, že Dumézilovu trojfunkční strukturu lze pozorovat nejen ve slovanské mytologii, ale i v bylinách. Opět jde o hypotézu, ale pokud bychom ji brali jako fakt, byla by pro nás dalším potvrzením toho, že byliny obsahují střípky slovanského pohanství.

U Červenáka je stárnoucí bohatýr Jegor Svjatogor popisovaný jako robustní, což může odkazovat právě na jeho předlohu v obru Svjatogorovi, kterému jeho váha nedovolí vstoupit na zem. O Jegorovi se dozvídáme, že byl původně zřecem, žil na Svaté hoře, kde obětoval starým (tzn. pohanským) bohům. Později však přijal křest a nové jméno Jegor odkazující na drakobijce svatého Jiří. Svým způsobem tak nejstarší bohatýr reprezentuje novou éru, která na Kyjevskou Rus postupně přichází – sílí vliv křesťanství. Křesťanská víra je pro něj velmi důležitá, a proto ostatní bohatýry často kárá za pohanské rouhání. „*Pokud jsme si toho pořád nevšimli, na krku už mi nevisí zlatá Perunova sekera jako vám dvěma bezbožným psům. Už dávno jsem ji nechal přetavit v Kristův kříž.*“¹⁵¹

V okamžiku své smrti se však k pohanské víře vrátí, probudí v sobě hluboko pohřbené čarodějné schopnosti, aby zachránil Ilju. Jeho životní cesta se tak stejně jako v bylinách uzavírá po boku bohatýra Ilji Muromce.

Pro Ilju se Jegor stává *otcovskou figurou*. Tento typ postavy se v hrdinských kolektivech vyskytuje často, ale rozhodně to neznamená, že by byl jejich výhradním znakem. Běžně se

¹⁴⁷ *Ruské byliny* [online]. Praha, 1937, s. 5 [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:6496fde0-7d42-11e7-8b50-001018b5eb5c>.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 12.

¹⁴⁹ TÉRA, Michal, cit. dílo, s. 317.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 317.

¹⁵¹ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Ocelové žezlo*. Praha, 2006, s. 29. ISBN 80-86939-29-4.

vyskytuje i mimo ně. Jde o postavy starších mužů, kteří jsou někdy přísní, každopádně však samotářští, a kteří si mohou nést hříchy minulosti – odsud může jejich zmíněné samotářství nebo přísnost pramenit. Pro *postavu syna*¹⁵² (mladší postava, často protagonista), který nikdy rodinu neměl, přišel o ni nebo v jeho životě z nějakého důvodu absentovala, se stávají, i když zprvu třeba neochotně, mentory a učiteli (vzpomeňme na Campbellův *monomýtus* a na etapu, jejíž součástí je hrdinovo setkání s mentorem). Později se mezi oběma postavami vytvoří vztah založený na vzájemném pochopení a respektu. V *Bohatýrovi* to názorně ilustruje následující ukázka.

„Mezi ním a nejnovějším členem družiny ze dne na den sílilo zvláštní pouto. Začali se oslovovat »bátuško« [v ruském prostředí oslovení otce nebo ctěného staršího muže – pozn. autora] a »synku«, vedli spolu čím dál srdečnější rozhovory a bohatýři s překvapením zjistili, že je Jegor schopen se i usmívat, nebo dokonce smát. [...] Ilja našel ve Svjatogorovi otce, kterého vlastně nikdy neměl, a Jegor zjistil, že mu i na stará kolena ještě může na někom záležet.“¹⁵³

Postava otce mladého hrdinu často doprovází při plnění questu. Může být jeho společníkem při hledání cíle hrdinovy iniciační cesty a někdy na konci této cesty sám umírá. Důvodem smrti otcovské figury je povětšinou sebeobětování za *postavu syna*. Tím jako by vlastní iniciační cesta *postavy otce* končila a hrdinský čin obětování ho zbavil otežl minulosti. Pro *postavu syna* jeho smrtí také končí jedna etapa, ale jiná se teprve otevírá. V té už musí obstát sám, bez pomoci a vystačit si s tím, co ho „jeho otec“ naučil.

Abychom naše tvrzení zaštitili i dalšími příklady, z literárních zástupců uvádíme postavy Athose a D'Artagnana ze *Třech mušketýrů*. Podobně můžeme hledat i v *Harrym Potterovi*, ale tam bychom mohli jmenovat hned několik *postav otců*: Albus Brumbál, Rubeus Hagrid nebo Sirius Black. Všichni tři jsou pro osiřelého kouzelníka důležitými mužskými vzory. Rádi bychom sem zařadili i Eragona a Broma ze série *Odkaz Dračích jezdců*. Mladého Eragona stárnoucí Brom zasvěcuje do světa dračích jezdců a stává se pro něj vzorem. V příslušný moment *pro* Eragona zemře a na jeho iniciační cestě ho opustí. Problém, který ale s touto dvojicí nastává, je ten, že Brom je Eragonův skutečný otec, a tak je jeho snaha Eragona poznat, učít a pomoc mu jasně motivovaná. Ale vzhledem k tomu, že mladý dračí jezdec v okamžiku Bromovy smrti výslovně neví, kým skutečně je, domníváme se, že ho do našeho pojetí otcovské

¹⁵² Mluvíme sice *a priori* o mužské postavě, ale netvrdíme tím, že by v této roli nemohla být i postava ženská. Za *postavu dcery* bychom mohli snad s drobnými výhradami označit Aryu Stark ve vztahu k Sandoru Cleganeovi ze série *Píseň ledu a ohně* od George R. R. Martina.

¹⁵³ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Dračí carevna*. Praha, 2007, s. 212–213. ISBN 978-80-86939-61-2.

figury zahrnout můžeme. Z filmového světa vyberme alespoň mistra řádu Jedi, Obi-wana Kenobiho, který se ve *Star Wars* stává učitelem Luka Skywalker, *pro něj* také umírá.

Otcovskou figuru se nám podaří nalézt i v Červenákově sérii *Černokněžník*. Zde bychom do role otce mohli obsadit Dragomira, samotářského strážce Radhostova meče. Dragomir Rogana učí, jak s mečem zacházet, jak přijmout svoji černokněžnickou sílu a doprovází ho také v boji o Kančí horu, kam celý děj *Černokněžníka* směřoval. K Roganovi cítí určitou povinnost, neboť ještě před jeho narozením podobně doprovázel Roganova otce – černokněžníka Černovira. V té době byl ale boj o Kančí horu prohrán a umírající Černovir pověřil Dragomira, aby ukryl Radhostův meč, nechtěl totiž, aby se dostal do rukou Belbohových přísluhovačů. Nyní, když se pro Dragomira historie opakuje, je však odhodlaný napravit své chyby, pomoci Roganovi dobýt zpět Černabohovu svatyni, i kdyby měl při této snaze zemřít, což se ve finále i stane.

5.2 Volch Vseslajevič

Z bylin se o Volchovi dozvídáme, že byl synem kněžny a draka, byl nadán čarodějnou silou a uměl se dokonce proměňovat ve zvířata. Samo jméno Volch bylo u východních Slovanů používáno pro pojmenování čaroděje¹⁵⁴.

Přestože je Volch čarodějem a svou moc často chytře až lstivě využívá (není tedy příkladným prototypem chrabrého bojovníka), je stejně jako jeho moc vnímán kladně a hrdinsky. Právě v téhle skutečnosti vidí Elizabeth Warnerová dozvuky předkřesťanských kořenů¹⁵⁵, protože až křesťanství odsoudilo čaroděje za přísluhovače satana a magické síly za něco nepřirozeného.

I v případě bohatýra Volcha Vseslajeviče se na okamžik vrátíme k Michalovi Térovi a k jeho snaze prokázat, že Dumézilův trojfunkční systém lze aplikovat i na staroruské byliny. Podle Téry by totiž Volch pro svou magickou sílu mohl zastupovat první funkci Dumézilovy triády – božským reprezentantem první funkce je Veles¹⁵⁶.

V Červenákově sérii je na jeho magickou sílu položen důraz. Díky svým schopnostem, které mu zaručuje malachitové žezlo s jedním ze tří úlomků šupiny prastaré dračí bohyně Zirnytry, nemá potřebu nosit těžké brnění. Červenák v podstatě zachovává i Volchův dračí původ – je nemanželským dítětem drevljanské kněžny a čaroděje, uctíváče draka Goryna (jednoho ze tří

¹⁵⁴ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 51.

¹⁵⁵ WARNER, Elizabeth, cit. dílo, s. 65.

¹⁵⁶ TÉRA, Michal, cit. dílo, s. 316.

synů Zirnytry). Za Volchem, stejně jako v bylinách, stojí skupina věrných vojáků, goryničů, kteří se nazývají synové draka.

U Červenáka Volch z mrzáka Ilji Muromce sejme prokletí a udělá z něj siláka, což se stane i v bylinách, ale tam Ilju nevyléčí Volch, ale dva (někdy tři) poutníci, kterým Ilja prokáže službu. Cesta Volcha Vseslajeviče končí prakticky hned v prvním díle. Prohrává v boji se zápornou postavou, čarodějem Tugarinem Drakovičem¹⁵⁷, který je tak trochu Volchovým protipólem – vyzývá druhého Zirnytrina dračího syna Zilanta a vlastní ocelové žezlo s dalším úlomkem Zirnytriny šupiny. Volch je Tugarinem zbaven zřídla magických schopností, svého vlastního žezla, Tugarin naopak spojením svého a Volchova úlomku šupiny nabude velké moci.

Volch, který přišel o moc a je znetvořený drakem Zilantem, je na konci *Ocelového žezla* zajmut a mučen Tugarinem, který se z něj snaží získat poslední zbytky jeho schopností. To Volcha donutí odvrhnout dosavadní život a přijmout novou identitu, jež mu je věznitelem vnucena. Spolu s tím přijímá i nové jméno Koščeje, které má podle autora vystihovat to, že je Volch zajatec a otrok. My v novém Volchově jméně však daleko spíše vidíme zřetelný odkaz na postavu ruských pohádek (Kostěje Nesmrtelného), které se budeme blíže věnovat v poslední kapitole.

5.3 Mikula Seljanovič

Třetí ze *starých* bohatýru je Mikula Seljanovič, který ale také není ukázkových příkladem bojovníka. Původem je orač a sedlák. Samo jeho otčestvo (jméno po otci) znamená sedlák¹⁵⁸. Michal Téra proto předpokládá, že Mikula může být představitelem třetí Dumézilovy funkce, která zahrnuje hospodářství a plodnost¹⁵⁹.

V bylinách se s Mikulou setkáváme poprvé, když Volch se svou družinou jede do nedalekých měst vybírat daně. Volch uslyší Mikulovo pískání, dostihne ho až za tři dny, pak vidí zázračného orače, který s pomocí velké síly a rychlosti oře pole. Volch mu proto nabídne, aby se k němu a jeho družině přidal. Popis celé události, stejně jako postavy orače Mikuly, je poměrně idealizovaný – vlasy má jako šňůry perel, oči sokolí, střevíce ze zeleného safiánu a černý sametový kabát¹⁶⁰.

¹⁵⁷ I v bylinách a pohádkách se objevuje dračí postava Tugarina Drakoviče, který se stává protivníkem bohatýrů, respektive bohatýra Aljoši Popoviče.

¹⁵⁸ PROFANTOVÁ, Naďa, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 52.

¹⁵⁹ TÉRA, Michal, cit. dílo, s. 316.

¹⁶⁰ *Ruské byliny* [online]. Praha, 1937, s. 19 [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:6531b740-7d42-11e7-8b50-001018b5eb5c>.

Červenák Mikulovo *origin* (původ, zrození) převzal. *Dračí carevnu*, druhý díl trilogie, otevírá scéna, kdy v bulharském hostinci potulný muzikant vypráví právě onu bylinu o Mikulovi a Volchovi. V hostinci se ale nachází i Mikula, který s úšklebkem celý příběh komentuje a uvádí ho na pravou míru.

„Když mě Volch a jeho bojaři zastihli na tom poli [...] byl jsem celý od bláta a hnoje a měl jsem na sobě akorát tak propocenou rubašku a otrhané kalhoty. Oral jsem starým, rezavými skvrnami pokrytým pluhem s dřevěnými držáky a opratěmi bez ozdob. O zlatě a stříbře se mi ani nesnilo. A, jak vidíte na vlastní oči, už vůbec nejsem takový krasavec, jak mě tady starík popsál.“¹⁶¹

Přestože Mikula s Volchem, který se pro něj stal nejbližším přítelem, odešel a stal se válečníkem, pořád z něj není řádný disciplinovaný voják a silné pouto k půdě ho neopustilo. Výše už jsme zmínili, že se v příběhu Mikula často zaklíná bohyní Mokoš, což zároveň odráží i Mikulův popis v bylinách, kterého podle nich „*miluje matička syrá země*“¹⁶².

Mikula používá selský rozum a paradoxně, i když je v armádě, se mu příčí kruté a neoprávněné násilí. Jeho morální zásady společně s nepřetrženým vztahem k půdě vystihuje následující ukázka z *Ocelového žezla*, ve které bohatýrská družina opožděně dorazí do příslušníky kyjevského vojska vypleněné osady.

„Slyšíš, Vseslajeviči? Odvedl jsi mě od pluhu se slibem, že budeme bránit knížectví před nepřátelskými nájezdníky, před zbojníky a obludami. Místo toho my sami útočíme, drancujeme a podřezáváme hrdla. Kdyby můj otec viděl, kvůli čemu jsem nechal ladem ležet rodné pole, vzal by mi karabáč a spráskal mě s ním tak, až by mi na zádech naběhly krvavé klobásy.“¹⁶³

5.4 Ilja Muromec

Jako poslední postavu, kterou se budeme blíže zabývat, jsme si nechali Ilju Muromce, nejslavnějšího bohatýra, který, jak jsme psali výše, patří k mladší skupině bohatýrů a v příbězích vystupuje jako nejsilnější bojovník na dvoře knížete Vladimíra I. Ilju už tak můžeme zcela považovat za vzorového bojovníka a stejně jako Michal Téra v něm vidět reprezentanta druhé, válečnické funkce¹⁶⁴.

¹⁶¹ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Dračí carevna*. Praha, 2007, s. 14. ISBN 978-80-86939-61-2.

¹⁶² *Ruské byliny* [online]. Praha, 1937. s. 25 [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:6531b740-7d42-11e7-8b50-001018b5eb5c>.

¹⁶³ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Ocelové žezlo*. Praha, 2006, s. 157. ISBN 80-86939-29-4.

¹⁶⁴ TÉRA, Michal, cit. dílo, s. 316.

Bohatýr Ilja Muromec se ze všech ostatních bohatýrů objevujících se v trilogii *Bohatýr* nejvíce drží bylinných předloh. Je také zároveň nejvýraznějším členem bohatýrské družiny. Pokud bychom hledali, koho označit za protagonistu série, jmenovali bychom právě Ilju, a to i když hlavním hrdinou je zde spíše hrdina kolektivní, jak už jsme zmiňovali výše. Na příběh samotný nahlížíme převážně jeho optikou. Do dění kolem kyjevského dobývání území jsme vrženi společně s Iljou a jeho očima tak tento svět poznáváme.

Zatím jsme poskytli jen velmi zběžné informace o původním (bylinném) Iljovi. Nastínili jsme například jeho *origin*, to je i v Červenákově podání téměř stejné: Ilja je od narození až do svých třiceti let nemohoucím mrzákem. U Červenáka je původem jeho zdravotního stavu Iljova macecha, která proklela jeho matku, vědmu klanící se pohanským bohům, aby se sama mohla stát ženou Kačarovského vladyky – Iljova otce. Z prokletí ho za prokázanou službu (pohoštění) vyléčí až jeden ze tří potulných poutníků, kterými jsou u Červenáka ve skutečnosti naši známí bohatýři – Jegor Svjatogor, Mikula Seljanovič a Volch Vseslajevič, stejně jako v bylinách poutníci i přestrojení bohatýři Iljovi po vyléčení udělí určité zákazy.

„[...] nepopadni do křížku s Volchem Vseslajevičem. Možná nemá tvoji sílu, ale je to lišák a přemůže tě úskokem. A nebojuj ani s Mikulou Seljanovičem, protože ten je oblíbencem samotné bohyně Mokoš, matičky-země, která mu dává sílu. A určitě se nebij ani s Jegorem Svjatogorem, ten je se svým mečem tak obratný, že by tě rozsekal na kousky dřív, než komár mávne křídly.“¹⁶⁵

V bylinách je pak Ilja často varován ještě před tím, aby se nebil ani s bohatýrem Samsonem, „jenž má sedm andělských vlasů na hlavě“¹⁶⁶, který ale není žádným původním bohatýrským hrdinou, ale starozákonní postavou, jež se do bylin dostala až dodatečně s křesťanstvím, na což upozorňuje i Michal Téra v námi mnohokrát citované publikaci¹⁶⁷.

Velmi jasná je i inspirace bylinou, která líčí tři cesty Ilji Muromce, v níž už starý kozák Ilja dojede ke třem mezníkům, na nichž je psáno: „*Pojedeš-li na levo – zbohatneš, pojedeš-li přímo – zabít budeš, pojedeš-li na pravo – oženíš se*“¹⁶⁸. Obdobný motiv volby cesty, na které čeká hlad, život či smrt vlastní nebo smrt hrdinova koně, najedeme i v jiných příbězích o Iljovi –

¹⁶⁵ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Ocelové žezlo*. Praha, 2006, s. 40. ISBN 80-86939-29-4.

¹⁶⁶ *Ruské byliny* [online]. Praha, 1937. s. 25 [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:65792080-7d42-11e7-8b50-001018b5eb5c>.

¹⁶⁷ TÉRA, Michal, cit. dílo, s. 290.

¹⁶⁸ *Ruské byliny* [online]. Praha, 1937. s. 27 [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:65792080-7d42-11e7-8b50-001018b5eb5c>.

v pohádce *Ilja Muromec a drak*, ale také například v *Pohádce o careviči Ivanovi, ptáku Ohniváku a vlku Šediváku*, obojí obsažené ve sbírce pohádek *Baba Jaga a další ruské pohádky*.

I před Červenákovým Iljou stojí v jeho snech (vizích) možnost volby tří cest, na které se pak skutečně vydá. Stejně jako Ilja v bylinách i Červenákův volí jako první cestu smrti (v bylinách proto, že už je starý a smrti ještě jako jediný nedosáhl, u Červenáka naopak proto, že smrt je to jediné, co kdy poznal – jeho vesnice byla před ním vyvražděna). Na smrtonosné cestě narazí na zbojníky, kteří přepadávají a vraždí pocestné. Ilja je všechny pobije.

Když volí druhou cestu, vybere si lásku. Podobně jako v bylinách je vystaven zrádné svůdnici/svůdnicím, u Červenáka jsou jimi lidožravé divoženky. I jejich nástrahy Ilja překoná a z jejich zajetí zachrání Aljošu Kněžice – ztraceného člena kyjevské družiny a zároveň další postavu staroruských bylin.

Na poslední cestě na Ilju čeká bohatství. Vize ho přivede k ukrytému pokladu, který se před kyjevským vojskem pokusili skrýt obyvatelé dobyté osady.

I třetí cesta je tedy proměněna v Iljův hrdinský čin. Tři cesty v Červenákově pojetí ale nemají být ani tak hrdinským líčením Iljových skutků jako spíše třemi zkouškami, které musí Ilja splnit, aby se stal pravým bohatýrem – jsou tak součástí jeho iniciace. Na to je upozorněno i v promluvě Volcha Vseslajeviče, který ostatní bohatýry upozorňuje na to, že „*smrt, láska i kořist jsou tři největší nebezpečí, která číhají na bohatýra. Všechny ho můžou svést z cesty*“¹⁶⁹.

Správně se pak postavy ptají, kdo Ilju tímto způsobem zkoušel. Ilja se následně ve snu setká s nejmenovaným strůjcem jeho zkušební cesty. I když jeho jméno nepadne, podle hromů, které neznámého doprovázejí, poznáme, že jde o Peruna. Ten Iljovi za odměnu daruje nadpozemskou, bohatýrskou zbroj, která byla ukuta na Svarogově kovadlině. Když se Ilja ze snu probudí, je v nadpozemské zbroji oděn a nikdo nepochybuje o tom, že je Ilja vyvolený bohy.

S Perunem se pak Ilja setká ještě v průběhu finálního boje, v němž se Svjatogor a Ilja postaví Kostějovi, ze kterého se v průběhu děje stal hlavní antagonista. Perun se Iljovi zjeví v momentě bezvědomí a vysvětluje mu, proč ho vyslal na cestu, a zároveň ho utvrzuje v tom, co je jeho posláním a cílem jeho cesty. Ilja je pověřen zabitím Kostěje, který se vlivem spojení všech tří úlomků Zirnytriny šupiny stává bohem v lidském světě, čemuž Perun musí zabránit, neboť by

¹⁶⁹ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Ocelové žezlo*. Praha, 2006, s. 179. ISBN 80-86939-29-4.

něco takového narušilo řád světa. Perun *de facto* Ilju stvořil, nadělil mu moc a sílu, ale na rozdíl od Rogana není skutečným polobohem a pokrevním příbuzným boha.

Spojení Ilji a Peruna má své opodstatnění, přesto je poněkud problematické. V podkapitole 3.1 věnované slovanské mytologii obecně, jsme mimo jiné zmínili, že Perun byl (podobně jako například Veles) vlivem křesťanství transformován do starozákonního proroka sv. Eliáše, tedy sv. Ilji. S bylinným Iljou je to ale poněkud komplikovanější.

V případě indoevropských mytologií (ale nejen v nich) není neobvyklé, že hrdinové eposů a pohádek jsou mnohdy polobožskými dětmi bohů, jsou tak jejich zástupci v lidském světě (vzpomeňme jenom na hordu polobohů v řecké mytologii nebo na příběhy obsažené v *Mahábháratě*).

I u slovanského pohanství se proto nabízí touha najít hrdiny, kteří by byli vyvolenými šampiony bohů. Michal Téra tuto snahu některých badatelů chápe. Jak sám píše, „*slovanská tradice bezesporu vychází z motivů své mytologie, to je koneckonců vlastní většině epických tradic*“¹⁷⁰. A je nepopíratelným faktem, že v bylinách nalezneme mnohé mytologické tradice. Je to třeba už zmiňovaný boj s drakem nebo tři zločiny, které hrdina eposu spáchá, proviní se tak proti třem funkcím uvedených v Dumézilově triádě¹⁷¹. Ve slovanské hrdinské epice bychom ony zločiny našli také. Máme na mysli výše popsané zákazy, které poutníci uložili Iljovi Muromcovi. Jde o zákaz bít se se třemi bohatýry, kteří reprezentují tři funkce společné pro indoevropské národy. V souvislosti s tím ale existují oprávněné výhrady, neboť Svjatogor, jak už jsme řekli, není nejvhodnějším reprezentantem druhé válečnické funkce.

Neznamená to ale, že by Téra stál na straně těch, kteří v hrdinech slovanských epických příběhů vidí transpozici bohů, konkrétně v Iljovi Muromcovi Peruna. Přiznává sice, že se hrdinové bylin a pohádek mohli vzájemně ovlivňovat s postavami bohů¹⁷², ale upozorňuje na to, že „*hrdinský epos existuje paralelně s mytologií, nemusí být výsledkem její transformace. Zobrazuje sice archetypální postavy a také postavy bohů, jejichž funkce se v eposu mohou projevat, ale nelze ztotožnit hrdiny s bohy*“¹⁷³.

Ani tak ale nelze vynést jednoznačný a definitivní ortel nad tím, jak to skutečně s bohy a hrdiny je. Opět při této snaze totiž narážíme na problém, který celé slovanské pohanství doprovází na každém kroku, totiž torzovitost informací, neexistenci mýtů a na příliš brzké vymýcení

¹⁷⁰ TÉRA, Michal, cit. dílo, s. 288.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 291.

¹⁷² Tamtéž, s. 294.

¹⁷³ Tamtéž, s. 293.

pohanství křesťanstvím, které mnohdy znemožňuje rozeznat některé mytologické motivy, jež by nám odpovědi na otázky mohly poskytnou.

6. Postavy z pohádek: Baba Jaga a Kostěj Nesmrtelný v sérii *Bohatýr*

Poslední kapitola se bude věnovat dvěma bytostem převážně z ruských pohádek, a to Babě Jaze a Kostějovi Nesmrtelnému, dále také tomu, jakým způsobem je Juraj Červenák zapracovává do bohatýrské trilogie, respektive do dvou posledních dílů (*Dračí carevna* a *Bílá věž*). Hned na začátku považujeme za vhodné upozornit na to, že při následujícím výkladu vztahujícímu se k ruským pohádkám budeme vycházet z verzí pohádek obsažených v knize, kterou jsme již výše zmiňovali – *Baba Jaga a další ruské pohádky*, jež byla sestavena ze sbírky pohádek Alexandra Nikolajeviče Afanasjeva, sběratele ruské lidové slovesnosti a významného představitele mytologické školy.

V pohádkách se postavy Jagy a Kostěje vyskytují opakovaně a mnohdy v jednotlivých příbězích figurují obě najednou, proto není ani tak překvapivé, že se i u Červenáka jejich příběhy protnuly. Kým ale jsou tyto postavy?

6.1 Baba Jaga

Baba Jaga není známá jen u východních Slovanů. Příběhy o ní si vypráví i Slované západní¹⁷⁴. V našem českém prostředí ale Babu Jagu bude naprosto drtivá většina lidí znát spíše z kultovní pohádky *Mrazík* (1964, režie Alexandr Rou) než z četby. Není to rozhodně na škodu, neboť její ztvárnění ve filmu poměrně věrohodně odpovídá tomu, jak je popsána v pohádkách. Jde o starou, lidožravou ježibabu, někdy s přídomek Kostlivá noha, která bydlí v chaloupce na kuří noze/nohách. Její obydlí je často obehnané plotem z lidských kostí a nachází se většinou uprostřed hlubokého, temného lesa nebo za devatero horami, za ohnivou řekou, jak se můžeme dočíst v pohádce *Marja Morevna*. Zajímavý je i její charakteristický dopravní prostředek – je jím hmoždír. Při jízdě v něm se odráží tloukem a koštětem za sebou zametá stopu.

Přestože Baba Jaga v lidovém vyprávění reprezentuje „*negativní aspekt vzdušné bytosti*“¹⁷⁵ (ke své dopravě využívá vzduch) a ve spoustě příběhů jako záporná postava vystupuje, najdeme i pohádky, ve kterých naopak (možná překvapivě) hraje roli kladnou – v těchto pohádkách je pak zápornou postavou pochopitelně někdo jiný (například v *Žabce carevně* je to právě Kostěj Nesmrtelný). Baba Jaga v sobě tedy spojuje jakýsi duální princip.

¹⁷⁴ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 118.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 118.

V pohádkách za Babou Jagou hrdinové přicházejí úmyslně nebo do blízkosti její chaloupky zabloudí. V příbězích, kde Jaga představuje kladnou postavu, hrdinům (ale i hrdinkám) ukazuje, kudy se dát (na konci cesty bývá například unesená nevěsta), daruje jim určitý kouzelný předmět nebo poskytuje rady, které hrdinovi/hrdině pomůžou splnit zdánlivě nesplnitelný úkol – pomáhá tak v dosažení cíle iniciace. Spíše jako pouhou zajímavost a pro návaznost na předchozí kapitolu uvedeme, že ve výše zmiňované pohádce *Ilja Muromec a drak* se bohatýr Ilja setká i s Jagou, která ho varuje před Slavíkem Loupežníkem, běžným protivníkem Ilji Muromce.

Baba Jaga jako záporná postava představuje pro hrdinu většinou překážku. K Babě Jaze hrdinové přicházejí, aby od ní něco získali (v pohádce *Baba Jaga* je to jehla a nit, v *Marje Morevně* bohatýrský kůň). Jaga jim uloží úkoly, za jejichž případné splnění jim daruje, oč žádají. Sama hrdiny ale plánuje podvést a sníst je. S typicky pohádkovou pomocí (zvíře, které hrdina dříve ušetřil a ono mu teď splácí dluh) se hrdinovi úkoly podaří splnit. Baba Jaga se ale nevzdává snadno, cítí se oklamána a hrdinu často pronásleduje ve svém hmoždíři.

Různí se názory na její funkci. Uvedli jsme sice, že je často dávána do souvislosti se vzduchem, ale existují ještě další úlohy, které jsou Babě Jaze připisovány. Elizabeth Warnerová ve své nevelké publikaci *Ruské mýty* (odkazovali jsme na ni již výše) píše, že Ježibaba jako nebeská bytost, mohla mít souvislost s deštěm a hromobitím. Tak byla chápána hlavně mezi zástupci mytologické školy. Další ji vnímali jako lesní bytost, vládkyni lesa a divokých zvířat¹⁷⁶. Důvod pro to vidíme nepochybně v tom, že její chaloupka na kuřích nohách se velmi často nachází právě v lese, les je tedy její domov a útočiště. Není to ale zdaleka kompletní výčet. Kromě snahy spojit Jagu s podvědomým vnímáním mateřství (jí děti), zmíníme ještě názor, podle něhož má být Baba Jaga strážcem vstupu do podsvětního světa. Tato teorie, jak uvádí Warnerová, vznikla v 19. století a je připisována Vladimirovi Proppovi¹⁷⁷.

Vladimir Propp v knize *Morfologie pohádek a jiné studie* přiřknul Babě Jaze roli pomocníka a průvodce v jiném světě, byť je do této funkce stavěna třeba nedobrovolně¹⁷⁸. Taková představa vychází z pohádek, v nichž Baba Jaga žije za ohnivou řekou, která dělí náš a jiný svět. Alespoň v knize *Baba Jaga a další ruské pohádky*, se kterou jsme při psaní tohoto textu pracovali, není ani v jednom z příběhů explicitně užito pojmenování „záhrobní říše“, „svět

¹⁷⁶ WARNER, Elizabeth, cit. dílo, s. 73.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 73.

¹⁷⁸ PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie* [online]. 2. vydání. Jinočany, 2008, s. 67 [cit. 2021-04-26]. ISBN 987-80-7319-085-9. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:b1420270-c728-11e4-b84b-005056827e52>.

mrtvých“ apod. Přesto prostor, který je Babou Jagou i Kostějem Nesmrtelným obýván, se liší od našeho lidského světa, platí v něm jiná pravidla a nalézt ho můžeme běžně za devatero horami a devatero řekami, jež také představují (stejně jako ohnivá řeka) hranici mezi dvěma světy. Pokud skutečně je tento *jiný* svět světem záhrobním, k čemuž se mimo jiné i Elizabeth Warnerová přiklání¹⁷⁹, nemusí nás snad ani tolik překvapit, že postrádá pevnou a jasnou formu.

Když jsme se bavili o Velesovi v sérii *Černokněžník*, dotkli jsme se i toho, jak podsvětí podle Slovanů vypadalo, a došli jsme k závěru, že žádné dochované informace, které by pojetí záhrobí obsahovaly, neexistují. Představa záhrobí se tedy nedochovala v mytologických pramenech a tím pádem ani v pohádkách (folklóru), které určité mytologické prvky často přejímají.

Proč se ale tolik zastavujeme zrovna u Baby Jagy jako u té, co stráží podsvětí, potažmo u záhrobí obecně? Máme na to jednoduchou odpověď – Juraj Červenák tak Babu Jagu pojímá. Celkově je jeho práce s postavou Ježibaby zajímavá a my ji nyní v několika následující odstavcích shrneme.

Baba Jaga se objevuje v druhém díle trilogie, v *Dračí carevně*, kterou je právě Jaga. V Knize je nazývána ještě Matkou hadů, což má své opodstatnění. Zdeněk Váňa hledá původ jména Jaga ve slově *qdzь* znamenajícím had, užovka¹⁸⁰.

Baba Jaga je u Červenáka třetím vlastníkem posledního úlošku šupiny dračí bohyně, majitelkou krvavého žezla a zároveň vládkyní draka Rudroga, se kterým stráží vstup do podsvětí společně s mostem vedoucím na ostrov Bujan.

Bohatýři si myslí, že znají příběhy, které se o ní vyprávějí – že jde o čarodějnici, kterou se straší děti. Když se s ní v odlehlých končinách na území kmene Čudů setkají, rychle se přesvědčí o opaku.

*„Nebyla stará, jak o ní tvrdily zvěsti od těch, co ji vlastně nikdy nespatriili na vlastní oči. A už vůbec ne ošklivá. Měla podobu zhruba třicetileté ženy – pořád mladé a hrdě vypínající hrud', ale přitom zralé, s očima plnými dobrých i špatných zkušeností, z nichž si vzala ponaučení a přetavila je v nezdolnou ženskou sílu. Postavu měla pořád pružnou, i když možná až příliš štíhlou. Obličej jí nehyzdily žádné bradavice ani neměla velký zahnutý nos – byl to souměrný, pohledný, děsivě smyslný obličej s uhrančivýma, šelmovskýma očima.“*¹⁸¹

¹⁷⁹ WARNER, Elizabeth, cit. dílo, s. 54–55.

¹⁸⁰ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 118.

¹⁸¹ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Dračí carevna*. Praha, 2007, s. 277. ISBN 978-80-86939-61-2.

Bohatýrům se společně s Volchem-Kostějem podaří Jagu přemoc a zajmout ji. Donutí ji dovést je k bráně do záhrobí, neboť tam unikl Tugarin Drakovič, kterého je potřeba zastavit. Jaga družině sice před cílem jejich cesty unikne, i tak se ale alespoň na krátkou chvíli stala průvodcem hrdinů do podsvětí, i když nedobrovolným, stejně jako v pohádkách.

Co se týká popisu vstupu do záhrobního světa, také se vracíme k pohádkovým motivům. Nejde totiž o žádnou typickou bránu. Vchod do podsvětní říše vypadá jako chaloupka na kuřích nohách s plotem z kostí. Aby se vstup otevřel, je třeba pronést zaklínadlo, které my už ale dobře známe. Je jím ono pro vyprávění o Babě Jaze charakteristické zvolání: „Otoč se, chaloupko! Ke mně čelem, k lesu zády!“, u Červenáka je jen les obměněn za skálu.

K *plot twistu* (nečekanému zvratu děje) dochází ve chvíli, kdy se dozvídáme, že Baba Jaga je někým jiným než lesní čarodějnici a strážkyní záhrobí. Původně byla Půlnočnicí, nejstarší dcerou Peruna a sestrou Jitřenky a Večernice, hrdou božskou válečnicí.

Jitřenka, Večernice, případně také Půlnočnice jsou postavami z ruského folklóru. Jejich kult je spjatý s uctíváním Venuše-Zory. *Encyclopedia of Russian and Slavic Myth and Legend* považuje Jitřenku a Večernici (Zorja Večernaja, Zorja Úternaja) za dcery slunečního boha Dažboga. Mělo by jít o astrální bytosti spojené s východem a západem slunce. Jitřenka před rozbřeskem otevírá bránu nebeského paláce a vypouští z něj Dažbogova oře, při západu slunce za ním druhá ze sester (Večernice) bránu opět zavírá. Třetí sestra ztělesňující půlnoc nebývá jmenována¹⁸². Logicky se nabízí Zorja Polunočnaja (Půlnočnice), ale doklady pro to chybí. Zdeněk Váňa oproti tomu Půlnočnici považuje za „ducha času“, za protiklad Polednice¹⁸³. Červenák se přiklání k první z předložených možností.

V *Dračí carevně* je Půlnočnice potrestána za to, že kdysi svedla smrtelníka, kterému dovolila vstoupit na Bujan pro pramen mládí (živou vodu). Když se to Perun dozvěděl, proklet ji – její božský život zaklel do odštěpeného střípku jantaru (v ruském folklóru kámen Alatyr nebo také Latyr), zpod kterého vytéká životodárná voda, vykázal ji z božského světa a přidělil jí povinnost strážit vstup do záhrobí. Největším trestem ale pro ni je právě to, že její božský život už netlí v jejím těle a kdokoliv, kdo by střípek jantaru zlomil, by ji dokázal zabít. Za okamžik si řekneme, že je to motiv typický pro Kostěje Nesmrtelného.

¹⁸² KENNEDY-DIXON, Mike. *Encyclopedia of Russian and Slavic myth and legend* [online]. Santa Barbara, 1998, s. 321–322 [cit. 2021-04-10]. ISBN 1-57607-063-8. Dostupné z:

http://www.bridgetorussian.com/files/Encyclopedia_Russian_Slavic_Myth_Legend.pdf

¹⁸³ VÁŇA, Zdeněk, cit. dílo, s. 126.

U Červenáka ale Babu Jagu potkáváme už ve *Vládci vlků*, prvním díle série *Černokněžník*. I tady Baba Jaga příliš neodpovídá svým pohádkovým předlohám, ačkoli jsou zde určité motivy zachovány.

Na Ježibabu narazí Mirena v lese, když hledá Roganovo tělo. Dorazí k jámě plné tlejících mrtvol, nad níž se tyčí velký strom, jehož „vrásčitý kmen byl černý jako smůla a kořeny trčely ze země jako pařáty obrovského dravého ptáka. Kolem stromu se povalovalo mnoho lebek a kostí, částečně přikrytých suchým listím“¹⁸⁴. I v této sérii tak Baba Jaga obývá obdobu chaloupky na kuřích nohách, a dokonce je zde viditelná inspirace plotem z kostí, který má stát kolem chaloupky.

Baba Jaga z *Černokněžníka* je, na rozdíl od prokleté bohyně v *Bohatýrovi*, pouhou lesní strigou, krvelačným primitivním běsem se silnými tesáky, která ale létá na „koštěti“ – pohybuje se tak také pomocí vzduchu. Oproti dračí carevně její popis nezní nijak vábně: „[...] byla škaredá jako noc, pod vrásčitou hnědou kůží jí byly vidět všechny klouby a kosti a z hrudi jí až na břicho visely dvě vysušená stařecká prsa“¹⁸⁵. Tento popis se však daleko více blíží pohádkovým předlohám.

6.2 Kostěj Nesmrtelný

Kostěj Nesmrtelný je společně s drakem pravděpodobně tou nejvíce zápornou postavou, se kterou se v ruských pohádkách můžeme setkat. Na rozdíl od Baby Jagy v sobě žádný ambivalentní princip nespojuje. Představuje jednoduše zlo, které je třeba porazit.

Kostěj Nesmrtelný je mocným čarodějem, který se snad ve všech pohádkách, v nichž se vyskytuje, stává únoscem princezny-nevěsty, tu se hrdina následně vydá hledat (např. pohádka *Kostěj Nesmrtelný, Žabka carevna* nebo *Marja Morevna*). Jeho říše, jak už jsme zmiňovali výše, se mnohdy nachází za devatero horami a řekami a k tomu, aby se do ní hrdina dostal, potřebuje (nadpřirozenou) pomoc – v *Žabce carevně* je to Baba Jaga.

Pro Kostěje je (kromě toho, že je únoscem nevěst) charakteristické především to, že jeho smrt je oddělená od jeho těla a hrdina musí zjistit, kde se Kostějova smrt nalézá, jedině tak ho lze zabít. V pohádce *Kostěj Nesmrtelný* je to sám čaroděj, který místo své smrti vyzradí unesené princezně Vasilise Kirbit'jevně. „*Má smrt je daleko, předaleko. V oceánu je ostrov, na tom ostrově stojí dub, pod dubem je zakopána truhlice, v truhlici je zajíc, v zajíci kachna, v kachně*

¹⁸⁴ ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Vládce vlků*. 2. vydání. Praha, 2005, s. 191. ISBN 80-86390-90-X.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 196.

vejce a v tom vejci – moje smrt!“¹⁸⁶ V *Žabce carevně* je Kostějova smrt ukryta ještě na špičce jehly, která se ve vejci nachází.

Na otázku, proč je zrovna vejce užito jako ukrýt smrti (*de facto* života), je poměrně jednoduchá odpověď. Vejce symbolizuje život a také znovuzrození. To byl také důvod, proč byla mezi 7. a 11. stoletím pohřbívána spolu s mrtvými¹⁸⁷.

Červenák s postavou Kostěje Nesmrtelného pracuje poměrně volně. Chybí zde oba motivy pro Kostěje typické. Zaprvé, není únoscem princezny. Naopak v *Dračí carevně* je permanskou princeznu zachráněn, *unesen* z Tugarinova věznění. Zadruhé, motiv smrti mimo tělo, která je ve vejci, které je v kachně atd. sice v *Bohatýrovi* nalezneme, ale i když se věrohodně drží pohádkových předloh, netýká se Kostěje, ale je přenesen na Babu Jagu (viz výše). Mimo to, že Červenákův Kostěj po porážce Tugarina Drakoviče začne vládnout velkou čarodějnou mocí, nemá s pohádkovým Kostějem mnoho společného.

Řekli jsme, že Kostěj je nová identita bohatýra Volcha Vseslajeviče, kterou na konci prvního dílu *Ocelového žezla* přijme. Potom, co se mu s pomocí princezny podaří v *Dračí carevně* utéct z vězení, to netrvá dlouho a opět se setkává s družinou bohatýrů, kteří se ho vyrazili pomstít. Kostěj se k nim přidá, pomsta Tugarinovi je to jediné, co ho žene vpřed. Už se ale nedokáže začlenit do družiny a obnovit zprerhaná pouta k jejím členům, už se totiž necítí být Volchem.

Když na Bujanu zabijí Tugarina a Kostěj se dočká své pomsty, jeho motivací se stane touha po moci, kterou získá spojením všech tři úloмок Zirnytřiny šupiny. Od tohoto momentu se postupně stává hlavním antagonistou příběhu. Ze začátku svou moc využívá v zájmu Kyjeva, proto se také snadno dostane do přízně knížete Svjatoslava. Brzy bohatýrům ale dochází, že se (úspěšně) snaží jejich bohatýrskou skupinu rozbít a že se z něj stalo monstrum živící se lidskou krví a životní silou svých obětí, který je popisován jako „[...] smrtelně bledý muž s bezvlasou, bezchlupou pokožkou pokrytou sítí ošklivých jizev. [...] Žlutavé duhovky a svislé zorničky připomínaly spíš oči nějakého hada, ještěra anebo... Anebo draka“¹⁸⁸. Přirovnání Kostěje k drakovi můžeme brát buď jako pouhé přirovnání nebo v symbolické rovině jako odkaz na odvěký boj bohatýrů s draky.

¹⁸⁶ *Baba Jaga a další ruské pohádky*. Praha, 2019, s. 72. ISBN 978-80-253-4456-9.

¹⁸⁷ PROFANTOVÁ, Nad'a, PROFANT, Martin, cit. dílo, s. 229.

¹⁸⁸ ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Dračí carevna*. Praha, 2007, s. 394–395. ISBN 978-80-86939-61-2.

Bohatýrům, tedy alespoň té části, která se nenechala Kostějem rozvrátit (Ilja Muromec, Jegor Svjatogor, Mikula Seljanovič a pár dalších), je jasné, že je Kostěje třeba zastavit. Ilja pak společně s Jegorem tohoto hořkosladkého vítězství nakonec dosáhnou.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo představit, jakým způsobem Juraj Červenák pracuje se slovanskou mytologií, folklórem, bylinami a pohádkami ve svých prózách, a to na základě naratologické analýzy vybraných děl.

Žánrově série, se kterými jsme v textu pracovali (*Černokněžník* a *Bohatýr*), spadají do žánru fantasy, konkrétněji do podžánrů hrdinské a historické fantasy. Z tohoto důvodu jsme se na začátku práce pokusili tento žánr spolu s jeho žánrovými variantami charakterizovat. Ačkoliv obě série patří k hrdinské fantasy (naprosto zásadní pro děj je hlavní hrdina, případně hrdinové, jde-li o kolektivní hrdinství jako v případě trilogie *Bohatýr*), při zařazení obou sérií k historické fantasy jsme se lehce zdráhali. S trilogií *Bohatýr* jsme v tomto ohledu neměli problém. U *Černokněžníka* jsme ale řekli, že s historií je tu naloženo poměrně volně, a to tak, aby to vyhovovalo záměrům fikčního světa. Z tohoto důvodu bychom *Černokněžníka* spíše než jako historickou fantasy, pojímali jako fantasy, ve které hraje historie určitou roli. U hrdinské fantasy jsme se ještě lehce naznačili Campbellův koncept monomýtu (cestu hrdiny), který jsme se pokusili užít na postavu Černého Rogana. Chtěli jsme tím poukázat na to, že Roganan představuje archetyp hrdiny.

Mimo jiné jsme obě Červenákovy série zařadili k *hard fantasy*, ve které magie neodmyslitelně k fikčnímu světu patří a ve větší nebo menší míře ho ovládá. Pro úplnost jsme se snažili nastínit vlastní definici *soft fantasy*, která pevnou definici postrádá. Nepovažujeme ji však v žádném případě za definitivní a jedinou možnou. Ke kapitole věnované fantasy nám výrazně pomohla Tereza Dědinová se svou knihou *Po divné krajině* a také Antonín K. K. Kudláč s *Barvami černobílého světa*.

Abychom se mohli v práci zabývat slovanskou mytologií v Červenákových dílech, museli jsme nejprve problematiku slovanské mytologie představit. Na začátku jsme řekli, co je příčinou toho, že neexistuje žádný autentický pramen, který by nás o slovanském pohanství zpravoval. Je to jednak fakt, že Slované neznali písmo a nemohli svou víru zapsat, ale také křesťanství. Do rukou se nám tak dostávají až křesťanské kroniky a spisy, ve kterých se pod křesťanskou pravdou snažíme nalézt (a mnohdy také naštěstí nalézáme) střípky pohanství. To je případ například Helmondovy *Slovanské kroniky* nebo *Slova o pluku Igorově*, které jsme i v naší práci využili.

V rámci slovanského pohanství jsme se také zastavili u srovnávací mytologie. Vysvětlili jsme, že Slované patří k prastarým indoevropským kmenům, jejichž náboženské představy mají pro

svůj společný původ k sobě blízko a v lecčem se podobají. Prostřednictvím Michala Téry jsme čtenáře seznámili i s Georgesem Dumézilem, významnou postavou srovnávací mytologie, a přejali jsme Térovu snahu užít Dumézilův trojfunkční systém, který odráží základní členění společnosti, na slovanské náboženství. Na Téru, potažmo na Dumézila, jsme se následně odkazovali ještě v 5. kapitole věnované bohatýrům a staroruským bylinám.

Výpravu za slovanskou mytologií jsme zakončili stručnou charakteristikou dvou pantheonů („všeslovanského“ a Vladimírova), na něž jsme pak navázali v další části práce. Tuto kapitolu bychom nenapsali bez *Světa slovanských bohů a démonů* od Zdeňka Váni, *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů* od Nadi a Martina Profantových a samozřejmě bez knihy *Perun – bůh hromovládce* od Michala Téry.

Zbývající strany práce jsme věnovali vlastní interpretaci a naratologickému rozboru děl Juraje Červenáka. K tomu jsme ale výše zmíněné publikace o slovanském pohanství využívali i nadále. Představili jsme jednotlivé bohy, kteří v příbězích vystupují, a popsali jsme jejich roli v ději *Černokněžníka* a *Bohatýra*. Snažili jsme se přijít na to, jak Červenák s mytickými představami starých Slovanů pracuje a nakolik se drží faktů. Závěrem můžeme říci, že Červenák se v drtivé většině snaží dokladům dostat. Skutečnost, že se nám o pohanství dochovalo málo informací (neexistují například žádné mýty, které by dokládaly rodové vazby bohů), však dává prostor pro svévolnou manipulaci s tím málem, co dochováno bylo, a tak se nemůžeme divit, že Červenák si hodně věcí dotvořil – z Černaboha a Belboha stvořil dva zneprátelené bratry, z boha Chorse udělal měsíční bohy, Náv popsal jako nekončící les. Červenákovy knihy se nám tak s velkou nadsázkou snaží suplovat chybějící mýty. Běžnému čtenáři ale i tak podávají poměrně slušné základní informace o slovanské mytologii.

Předposlední kapitola popisuje dobrodružství staroruských a Červenákových bohatýrů – tedy ruské byliny, které se staly inspirací pro napsání *Bohatýra*. Podobně jako v předchozí kapitole jsme se i tady pokusili srovnat, jak moc jsou Červenákoví bohatýři podobni těm z bylin. Využili jsme k tomu sbírku ruských bylin, která byla vydána v Praze v roce 1937 a nám se stala dostupnou skrze Národní digitální knihovnu (jako několik dalších publikací). Znění bylin se v různých sbírkách může lišit, toho jsme si vědomi.

Při rozboru série *Bohatýr* jsme došli k závěru, že hlavní charakteristiky bohatýrů a motivy s nimi spjaté jsou zachovány. Svjatogor umírá po boku Ilji Muromce, Volch je „syn“ draka nadaný magickou mocí a Mikula je původně oračem. Z nejmladšího bohatýra Ilji je sejmuto

prokletí a následně zažije volbu mezi třemi cestami. Ve všech těchto bodech se Červenák drží bylinných předloh.

Nezůstali jsme ale jenom u srovnání bylin s Červenákovými knihami. S pomocí Michala Téry jsme se pokusili dokázat, že byliny v sobě obsahují reliktly slovanského náboženství. Dotkli jsme se ale také motivu kolektivního hrdinství, který je jedním z nejvýraznějších motivů této série. Vycházeli jsme přitom z informací obsažených v knize *Obrazy hrdinu v kultúrnej pamäti* zaštitěné jménem Michaely Malíčkové. V souvislosti s bližším rozбором vybraných bohatýrů (těch, kterým se v sérii dostalo největšího prostoru, a představovali proto vhodný materiál k bližšímu rozboru) jsme v případě bohatýra Jegora Svjatogora užili vlastní definici *otcovské figury* (případně *postavy syna*). Možné zpochybnění našeho vymezení této figury připouštíme.

Poslední kapitola o Babě Jaze a Kostějovi Nesmrtelném se nesla v podobném duchu. Opět jsme výskyt těchto postav srovnávali s pohádkovými předlohami. Ačkoliv se i zde vyskytují motivy, které vycházejí z pohádek, s Jagou a Kostějem bylo naloženo o dost volněji, než tomu bylo u bohatýrů a slovanských bohů. Baba Jaga se pohádek drží přece jen o něco věrněji – je např. zachováno její specifické obydlí a role strážce podsvětí. Kostěj Nesmrtelný svému pohádkovému vzoru odpovídá jen málo. I v tomto případě upozorňujeme na to, že pohádky s Babou Jagou a Kostějem Nesmrtelným mají mnoho odlišných verzí zapsaných v mnoha odlišných sbírkách. Jak už jsme zmínili výše, při psaní této kapitoly jsme používali knihu *Baba Jaga a další ruské pohádky*, jež jsme měli k dispozici, vycházeli jsme tak pochopitelně z verzí v ní obsažených.

Nejrůznější mytologie představují pro autory živnou půdu pro jejich tvorbu. Ve většině děl, která jsou mytologiemi inspirovaná, můžeme spatřovat jistý „didaktický“ prvek – svou mytologickou složkou čtenáři danou mytologii přibližují, zpravují ho o ní, i když míra interpretace mýtů a jejich přetváření už je věc jiná. Zároveň taková to díla dávají podnět pro vznik *sekundární víry*, která se ale nijak nesnaží přiblížit víře primární, nebo víře náboženské¹⁸⁹.

Slovanská mytologie, co do zdroje inspirace pro spisovatele, nepředstavuje tedy žádnou výjimku. Snad je přitažlivá právě pro svou záhadnost. Dává tak autorům svobodu ve tvoření a vlastně je i částečně vybízí k tomu, aby se ve svých dílech po svém pokusili „rekonstruovat“ to, co se nedochovalo. Červenák tak rozhodně není sám, kdo ve své literární tvorbě využívá slovanskou mytologii a nechává se jí inspirovat. Slovanské pohanství a folklór se u českých spisovatelů objevuje například u Petra Jaroňka v jeho fantasy knize *Běsi z temného hvozdů*

¹⁸⁹ DĚDINOVÁ, Tereza, cit. dílo, s. 28.

(2020), která popisuje temný svět, v němž se pár zbývajících bohů (Rod, Perun, Radegast) musí spojit s lidmi, aby zachránili zemi, jež šírají démoničtí běsové. Stejně tak zaznívá slovanské pohanství ze série *Ti předurčení* od Nikol Wolfové, ve které se starý pohanský svět potkává s novým křesťanským a bojuje o přežití. Slovanský folklór (smíchaný s keltským) nalezneme i ve dvou hororech pro děti a mládež *Morana Mařena* (2017) a *Polednice, plešatá palice* (2019) z pera Jana Vojtky, kde parta dětí, která získá magické schopnosti, je nucena se utkat s bohyní smrti a zimy Moranou a následně i s Polednicí, jejíž pojetí v příběhu je příznaně inspirované Polednicí Erbenovou.

Inspiraci mytologií Slovanů a folklórem, ale můžeme nalézt i u zahraničních autorů – zmiňovaný Andrzej Sapkowski se sérií *Zaklínač* a Neil Gaiman s *Americkými bohy* (2001), i když v tomto případě je třeba zmínit, že se zde potkává hned několik mytologií a ta slovanská rozhodně nehraje prim. Slovanský (východní) folklór ovlivnil tvorbu ještě dalších námi vybraných autorů, jakými je Catherynne M. Valenteová a její *Nesmrtelný příběh* (2013) s hlavní hrdinkou Marjou Morevnou, která se z Ruska první poloviny 20. století dostává do říše Kostěje Nesmrtelného, nebo Katherine Ardenová, autorka young-adult fantasy *Trilogie zimní noci*, kde se protagonistka setkává s mnohými folklórními a pohádkovými bytostmi, jako jsou Mrazík, pták Ohnivák, rusalka nebo také Kostěj Nesmrtelný.

A právě na poli young-adult literatury (zahraniční i české) se možná trend slovanské mytologie v poslední době začíná rozrůstat. Dle našeho názoru se možnou vlajkovou lodí slovanského pohanství v YA fantasy stal *Medvěd a slavík* (2018), první díl z výše zmiňované série *Trilogie zimní noci*. Od té doby se začínají častěji objevovat knihy větší či menší měrou inspirované slovanským pohanstvím. Jsou to například dvě knihy od Naomi Novik *Ve stínu hvozdů* (2019) a *V zajetí zimy* (2020) nebo trilogie *Čarodol z prostředí Karpat*, jejíž autorkou je Natalja Vasilevna Ščerba. Z českých autorů budeme jmenovat Kateřinu Šardickou, která svou kariéru odstartovala v roce 2019 vítězstvím v literární soutěži *Hvězda inkoustu* pořádanou nakladatelstvím *Fragment* (kde vyhrála se svou knihou *Zmizení Sáry Lindertové*). Slovanská mytologie zaznívá v její druhé knize *Noci bésů* (2020). U literární soutěže *Hvězda inkoustu* ještě zůstaneme. Tématem letošního (v pořadí čtvrtého) ročníku soutěže byla právě slovanská mytologie, což podle nás svědčí o jisté oblibě tohoto tématu, když ne přímo o oblibě, tak alespoň o vzrůstajícím povědomí o slovanském pohanství a o vědomí jeho potenciálního využití v literární tvorbě. Vítězkou se stala Lucie Ortega Navrátilová a její kniha *Světla nad močálem*, která nás zavádí do tajemného prostředí bludiček a která vychází v okamžiku, kdy dokončujeme psaní naší práce.

Summary

The bachelor work dealt with the Slavic mythology, folklore and Russian fairy tales in the book series *Černokněžník* and *Bohatýr* by Juraj Červenák based on narratological analysis. The goal was to find out how does the author use Slavic mythology, folklore and Russian fairy tales in his works and how much does he stick to the facts.

Both of the book series we worked with in the text (*Černokněžník* and *Bohatýr*) belong to fantasy genre, more specifically into the subgenres of heroic and historical fantasy. For this reason, at the beginning of the work (second chapter) we tried to characterize this genre together with its genre variants. We also talked about hard fantasy, in which magic is an essential part of the fictional world. For completeness, we have tried to outline our own definition of soft fantasy, which has no official definition. Furthermore, we mentioned Joseph Campbell and his book *Tisíc tváří hrdiny* together with his concept of monomyth (hero's journey) that we tried to use on *Černý Rogan* (the main character of the *Černokněžník* series). For this chapter we used information gained mostly from *Barvy černobílého světa* by Antonín K. K. Kudláč and *Po divné krajině* by Tereza Dědinová.

The third chapter was all about Slavic mythology. The intention of this part was to show why there are no authentic sources and only little information to tell about Slavic religion. The main reason is without a doubt Christianity. We also introduce two of the Slavic pantheons together with the gods who belong there. During writing this chapter we worked with *Svět slovanských bohů a démonů* by Zdeněk Váňa, *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů* by Nad'a and Martin Profantovi and with *Perun – bůh hromovládce* written by Michal Téra.

The remaining pages of the bachelor work were devoted to our own interpretation and narratological analysis of the works of Juraj Červenák. We wrote about the individual gods who appear in the Červenák's books and described their roles in the story of the *Černokněžník* and the *Bohatýr*. We tried to figure out how does Červenák work with the mythology of the ancient Slavs and how much does he stick to the facts. In conclusion, we can say that Juraj Červenák tried to hold on to the facts as much as he could. Therefore, Červenák's books give the average reader relatively decent basic information about Slavic mythology.

When we talked about the Bogatyrs (old Russian heroes from an old Russian epic poems called *byliny*) in the fifth chapter, we mentioned that the *Bohatýr* is to the certain point retelling of this old poems. We also wrote about collective heroism which is one of the main motifs of this series. Besides, our goal was to prove that *byliny* contain some relics of the Slavic religion. In

connection with a closer analysis of a selected heroes from the *Bohatýr*, we used our own definition of a father figure (and a son figure). We accept a possible questioning of our definition of this figure (figures).

The last chapter was devoted to the characters of *Baba Jaga* and *Kostěj Nesmrtelný* from Russian fairy tales. Both characters appear in the *Bohatýr* trilogy. Once again, we compared similarities and differences between Červenák's *Baba Jaga* and *Kostěj* and their original stories from the fairy tales. Although there are also motifs based on fairy tales, *Jaga* and *Kostěj* were dealt with much more freely than was the case with the heroes and the Slavic gods.

At the very end of the bachelor work we mentioned some other books which were inspired by Slavic mythology (for example *Běsi z temného hvozdu* by Czech author Petr Jaroněk or book series *Zaklínač* by Andrzej Sapkowski). We also talked about Slavic mythology in young-adult literature (foreign and Czech).

Bibliografie

PRAMENY:

Baba Jaga a další ruské pohádky. Praha, 2019. ISBN 978-80-253-4456-9.

ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Vládce vlků*. 2. vydání. Praha, 2005. ISBN 80-86390-90-X.

ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Radhostův meč*. 2. vydání. Praha, 2005. ISBN 80-86390-96-9.

ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Krvavý oheň*. Praha, 2005. ISBN 80-86939-09-X.

ČERVENÁK, Juraj. *Černokněžník: Válka s běsy*. Praha, 2006. ISBN 80-86939-18-9.

ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Ocelové žezlo*. Praha, 2006. ISBN 80-86939-29-4.

ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Dračí carevna*. Praha, 2007. ISBN 978-80-86939-61-2.

ČERVENÁK, Juraj. *Bohatýr: Bílá věž*. Praha, 2012. ISBN 978-80-86939-86-5.

GAIMAN, Neil. *Američtí bohové*. 4. vydání. Frenštát p. R, 2017. ISBN 978-80-7332-414-8.

HELMOND. *Helmolda, kněze buzovského Slovanská kronika* [online]. Praha, 1947 [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:68e80430-30b1-11e7-9ceb-005056825209>.

LA VEY, Anton Szandor. *Satanská bible*. 4. vydání. Praha, 2018. ISBN 978-80-206-1724-8.

Ruské byliny [online]. Praha, 1937 [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:6496fde0-7d42-11e7-8b50-001018b5eb5c>.

Slovo o pluku Igorově [online]. Praha, 1977 [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:9b74aa207298c0d1a024c25af34fc52f>.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:

AMBALU, Shulamit, GOOGAN, Michael a FEINSTEIN, Eve Levavi. *Kniha náboženství*. Praha, 2015. ISBN 9788024251790.

CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. 2. vydání. Praha, 2017. ISBN 978-80-257-2184-1.

DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině: charakteristika a vnitřní členění fantastické literatury*. Brno, 2015. ISBN 978-80-210-7871-0.

FERKO, Miloš. *Dejiny slovenskej literárnej fantastiky*. Bratislava, 2010. ISBN 978-80-89222-33-9.

KENNEDY-DIXON, Mike. *Encyclopedia of Russian and Slavic myth and legend* [online]. Santa Barbara, 1998 [cit. 2021-04-10]. ISBN 1-57607-063-8. Dostupné z: http://www.bridgetorussian.com/files/Encyclopedia_Russian_Slavic_Myth_Legend.pdf.

KUDLÁČ, Antonín K. K. *Barvy černobílého světa: studie o vybraných žánrech současné české populární literatury*. Pardubice, 2017. ISBN 978-80-7560-105-6.

MALÍČKOVÁ, Michaela a kol. *Obrazy hrdinu v kultúrnej pamäti*. Nitra, 2017. ISBN 978-80-558-1235-9.

PITRO, Martin a VOKÁČ, Petr. *Bohové dávných Slovanů* [online]. Praha, 2002 [cit. 2021-04-26]. ISBN 80-85866-91-9. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:8b646df0-0e65-11e7-968f-005056827e51>.

PRINGLE, David a PRATCHETT, Terry. *Fantasy: encyklopedie fantastických světů* [online]. Praha, 2003 [cit. 2021-04-26]. ISBN 80-00-01126-3. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:8d4cb2c0-cc1d-11e5-aabf-005056825209>.

PROFANTOVÁ, Naďa, PROFANT, Martin. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. 2. vyd. Praha, 2004. ISBN 80-7277-219-8.

PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie* [online]. 2. vydání. Jinočany, 2008 [cit. 2021-04-26]. ISBN 987-80-7319-085-9. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:b1420270-c728-11e4-b84b-005056827e52>.

TÉRA, Michal. *Perun – bůh hromovládce: sonda do slovanského archaického náboženství*. Červený Kostelec, 2009. ISBN 978-80-86818-82-5.

CLUTE, John a GRANT, John (eds.). *The Encyclopedia of Fantasy*, 1997 [cit. 2020-11-26]. Dostupné z: <http://www.sf-encyclopedia.com/>.

VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha, 1990. ISBN 80-7038-187-6.

WARNER, Elizabeth. *Ruské mýty*. Praha, 2006, s. 65. ISBN 80-7309-359-6.

DALŠÍ ZDROJE:

<http://www.fantasya.cz/clanek/cervenak-juraj> – Informace o autorovi